

Aristotelés a Marx

Rudolf Boehm

◆ bytový seminář, česky | německy, vznik: 10. 6. 1985

◆ private seminar, Czech | German, origin: 10. 6. 1985

Aristotelés a Marx [1985]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (1985-06-10 Rudolf Boehm – Aristotelés a Marx (1) [LVH131VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *Ich möchte versuchen zu zeigen, dass Aristoteles und Marx eigentlich das Selbe sagen.*

Hejdánek: Že Aristoteles a Marx jsou vlastně totéž. Snažím se to vyčistit.

Jiný hlas: *Das ist grob gesagt.*

Hejdánek: To je řečeno zhruba.

Jiný hlas: *Und darum spreche ich jetzt noch weiter, um das etwas zu verfeinern und damit wahrscheinlicher zu machen.*

Hejdánek: A proto teď musím hovořit dál, abych to trochu zjemnil a aby to učinil pravděpodobnějším.

Jiný hlas: *Ich beziehe mich auf zwei Hauptpunkte.*

Hejdánek: Budu se vztahovat k dvěma bodům, hlavním bodům.

Jiný hlas: *Erstens das Ausgangsproblem für beide, zu bezeichnen mit Marx mit dem Wort Entfremdung.*

Hejdánek: Zprvu na výchozí problém u obou, což bylo označeno u Marxe slovem odcizení.

Jiný hlas: *Bei Aristoteles gibt's das Wort nicht, aber die Sache.*

Hejdánek: U Aristotela sice neexistuje toto slovo, ale věc sama.

Jiný hlas: *Zweiter Hauptpunkt, bei dem ich dann zuerst gleich länger stehen bleiben will.*

Hejdánek: Druhý hlavní bod, u něhož se trochu prodlím.

Jiný hlas: *Für Aristoteles ist Philosophie Philotheorie.*

Hejdánek: Pro Aristotela je filosofie láska k teorii.

Jiný hlas: *Wenn man fragt, was Philosophie ist, dann lautet die Antwort sprachlich zuerst Liebe zur Weisheit.*

Hejdánek: Jestliže padne otázka, co je filosofie, pak ta odpověď je zprvu čistě lingvisticky, jazykově, láska k moudrosti.

Jiný hlas: *Und das heißt, man muss, um zu wissen, was Philosophie ist, wissen, was Sophie ist.*

Hejdánek: A to znamená, chceme-li vědět, co je filosofie, musíme vlastně vědět, co to je moudrost.

Jiný hlas: *Und diese Weisheit ist für Aristoteles wie für Platon ein Wissen.*

Hejdánek: A tato moudrost jak pro Aristotela, tak pro Platóna je vědění.

Jiný hlas: *Und zwar eine bestimmte Art von Wissen, die bestimmt wird durch ihren Zweck.*

Hejdánek: A to zcela určitý způsob vědění, které je určeno svým účelem.

Jiný hlas: *Nämlich, das Wissen dem nachzustreben ist, nach Aristoteles, ist ein Wissen, das nur um des Wissens selbst willen gesucht wird.*

Hejdánek: Totiž tak, že o to vědění oněch třeba usilovat, podle Aristotela, je toho druhu, že usilujeme o vědění pro vědění samo.

Jiný hlas: *Wissen um des Wissens willen.*

Hejdánek: Vědění pro vědění.

Jiný hlas: *Abgesetzt von jedem, jedem Suchen nach einem Nutzen dieses Wissens.*

Hejdánek: Odděleno od jakéhokoli hledání účelu mimo to vědění.

Jiný hlas: *Abgesehen, heißt das, von allen praktischen Zwecken.*

Hejdánek: To jest s odhlédnutím od všech praktických účelů.

Jiný hlas: *Es heißt dann auch das theoretische Wissen, wobei Aristoteles' Bestimmung des theoretischen Wissens genau die ist: ein Wissen, das nur um des Wissens selbst willen gesucht und erreicht wird.*

Hejdánek: To pak také znamená teoretické vědění, přičemž Aristotelovo určení toho teoretického vědění je právě to vědění, které je tu pro vědění samo, hledáno a má být nebo dosahováno, je dosahováno.

Jiný hlas: *Eine kleine Zwischenbemerkung.*

Hejdánek: Malá mezipoznámka.

Jiný hlas: *Wenn wir Theorie und Praxis einander gegenüberstellen, dann sprechen wir schon innerhalb platonisch-aristotelischer Vorbestimmungen.*

Hejdánek: Postavíme-li proti sobě *teorii* a *praxi*, pak už hovoříme o tom dvojím vlastně v platónském a aristotelském předurčení.

Jiný hlas: *Dass es gegenüber dem Wissen, das nur um des Wissens willen gesucht wird, nur noch Praxis gibt.*

Hejdánek: Že při věděni jde jenom o věděni samo jako účel, že kromě toho nic přece existuje *praxe*.

Jiný hlas: *Das gilt eben nur, wenn man schon voraussetzt, wahres Wissen ist nur theoretisches, also Wissen nur um des Wissens willen.*

Hejdánek: To platí jenom za předpokladu, že pravým věděním je teoretické věděni, to jest to věděni, které je tu pro věděni samo.

Jiný hlas: *All dies heißt nicht, dass Aristoteles gleichgültig oder gar feindlich gegen die Praxis wäre.*

Hejdánek: To všechno ovšem neznamená, že by *Aristoteles* se vůči *praxi* choval lhostejně nebo dokonce nepřátelsky.

Jiný hlas: *Vielmehr scheint mir deutlich...*

Hejdánek: spíše se mi zdá zřejmé,

Jiný hlas: *dass Aristoteles die Bevorzugung des Wissens um des Wissens willen...*

Hejdánek: že *Aristoteles* to, že dává přednost věděni jako věděni pro ně samo,

Jiný hlas: *selbst noch praktisch motiviert.*

Hejdánek: že to motivuje prakticky.

Jiný hlas: *Sodass die vollständige Formel heißen könnte: Um der Praxis willen Wissen um des Wissens willen.*

Hejdánek: Takže ta dokonalá forma by znamenala: kvůli *praxi*, pro *praxi* je třeba zachovat nebo usilovat o věděni pro věděni samo.

Jiný hlas: *Oder auch dasjenige Wissen, das für die Praxis am dienlichsten ist, ist das Wissen, das man gewinnt, wenn man es nur um des Wissens willen erstrebt.*

Hejdánek: Oder – nebo – nebo jinak, že to věděni, které je pro *praxi* nejpoužitelnější, je to věděni, které získáváme, když o ně usilujeme jenom kvůli němu samotnému.

Jiný hlas: *Mache einen Gedankenstrich und spreche etwas von Marx. Ich glaube, die beste Bestimmung dessen, was man Kapitalismus genannt hat, bei Marx, ist seine Bestimmung als das Produzieren, um zu produzieren.*

Hejdánek: Udělejte pomlčku, či podtrhněte to, a budeme mluvit teď trochu o *Marxovi*. Věřím, že nejlepší určení toho, čemu se říká kapitalismus u *Marxe*, je jeho určení nebo charakteristika, že kapitalismus – to je ta produkce v kapitalismu – je pro produkci samu.

Jiný hlas: *Eine Formel, die bei Marx an allen entscheidenden Stellen des Kapitals zurückkehrt.*

Hejdánek: Formule, kterou najdeme ve všech důležitých místech jeho základního díla *Kapitál*.

Jiný hlas: *Die Implikation ist, dass im Kapitalismus – implizit, ausdrücklich – dass im Kapitalismus nicht produziert wird zur Befriedigung der Bedürfnisse der Menschen, sondern vornehmlich zur Produktion weiterer Produktionsmittel und zur Entwicklung, das heißt Steigerung der Produktivkräfte. Sagten Sie schon Produktivität? Ja, ich habe gesagt Produktivkräfte. Denn es unterscheidet sich kaum von dem, was man heute Produktivität nennt bei Marx.*

Hejdánek: To v sobě zahrnuje, implikaci výslovnou, že tedy v kapitalismu se nevyrábí proto, aby se uspokojily potřeby lidí, nýbrž především jde o výrobu dalších výrobních prostředků a k rozvoji a stupňování produktivních sil – řekli jste už produktivita? – ano, řekl jsem produktivních sil, v podstatě tedy produktivity samé.

Jiný hlas: *Die Bedürfnisse der Menschen werden dabei nur so weit befriedigt, wie das unvermeidlich, unentbehrlich ist um die Entwicklung der Wirtschaft selbst. Das ist die Kernbestimmung des Kapitalismus bei Marx in dem folgenden Zusammenhang.*

Hejdánek: Potřeby lidí jsou přitom uspokojeny jen potud, pokud je to nezbytné pro rozvoj hospodářství samého. To je jádrové určení kapitalismu u *Marxe* v souvislosti tedy, která následuje potom.

Jiný hlas: Wissen... Marx meinte, dass die Lösung aller menschlichen Probleme abhängt von der Befriedigung ihrer materiellen Bedürfnisse. Dazu braucht es einen Produktionsapparat. Und zwar einen Produktionsapparat, der imstande ist, die Bedürfnisse aller im Überfluss zu befriedigen. Dazu braucht es aber Kapital. Es kann nur kommen aus der Ausbeutung. Hinzu gehört zur Entwicklung dieses Produktionsapparats das, was Marx dann nennt die unbedingte Entwicklung der Produktion um der Produktion willen.

Hejdánek: Vědění... Marx se domníval, že rozřešení všech lidských problémů závisí na uspokojení jejich materiálních potřeb. K tomu je zapotřebí výrobního aparátu. A sice takového aparátu, který je schopen uspokojit potřeby všech v nadbytku, dostatečně až v nadbytku. K tomu je ovšem zapotřebí kapitál, a ten může být získán jedině vykořisťováním. K tomu ještě patří k rozvoji tohoto produktivního aparátu právě to, co nazývá potom Marx bezpodmínečný rozvoj produkce pro produkci samu.

Jiný hlas: Im ersten Rückblick auf Aristoteles: Es gibt offenbar eine Analogie zwischen der Bevorzugung des Wissens um des Wissens willen mit praktischem Endzweck bei Aristoteles und der Bevorzugung des Produzierens um zu produzieren, dem mindestens Marx selbst eine humanistische Zielsetzung gab.

Hejdánek: První zpětný pohled na Aristotela: zřejmě existuje analogie mezi tím, jak Aristoteles upřednostňuje vědění kvůli vědění samému s tím praktickým konečným cílem u Aristotela, a vyráběním kvůli vyrábění, kterému minimálně Marx sám přikládal humanistické cíle.

Jiný hlas: auch einen solchen paradoxen Endzweck zugeschrieben.

Hejdánek: Jemuž přinejmenším sám Marx také připisoval paradoxní konečný účel.

Jiný hlas: Aristoteles der Praxis dient durch ein Wissen ohne praktischen Zweck.

Hejdánek: U Aristotela praxe slouží vědění pro vědění samo.

Jiný hlas: Marx oder der Kapitalismus der Befriedigung aller menschlichen Bedürfnisse dient durch eine Produktionsweise, die die menschlichen Bedürfnisse radikal vernachlässigt.

Hejdánek: Marx v kapitalismu slouží uspokojení všech lidských potřeb takovým výrobním způsobem, který velmi radikálně odsouvá, nebo vernachlässigt znamená odstavuje nebo přehlíží lidské potřeby.

Jiný hlas: Selbe Formel: der höchsten Zweckmäßigkeit der Zwecklosigkeit. Ja, also durch die Zwecklosigkeit...

Hejdánek: Táž formule: nejvyšší účelovosti slouží... der höchsten Zweckmäßigkeit dient also die Zwecklosigkeit. Čím je skrze tu neúčelovost neúčelovější, tím je účelnější. Ten paradox nebo to zvláštní vyostření je, že nejvyšší účelovosti slouží cosi, co je neúčelové. U Aristotela vědění pro vědění samé, u Marxu produkce pro produkci samu.

Jiný hlas: Wie sinnloser, um so sinnvoller. Ist es nur eine Analogie? Der Kapitalismus beginnt zugleich mit dem Zeitalter der Wissenschaft, Renaissance, die vielleicht vor allem Renaissance in der modernen Wissenschaft des antiken theoretischen Ideals war. Modern läuft das dann unter dem Namen Objektivitätsideal.

Hejdánek: Čím nesmyslnější, tím smysluplnější. Je to jen pouhá analogie? Kapitalismus spadá vjedno s počátkem vědeckého věku, renesancí, která byla renesancí antického vědeckého ideálu moderní doby. V moderní době se tomu říká, vydává za, nebo jde o ideál objektivit.

Jiný hlas: Und sachlich gesehen, nehmen wir an Augenblick, dass wirklich das moderne Wissenschaftsideal in seinen Wurzeln das klassisch-griechische ist.

Hejdánek: A věčně tady uvažujme na chvilku, že skutečně moderní ideál má své kořeny v řeckém ideálu vědeckosti.

Jiný hlas: Zu welcher anderen Art materieller Praxis soll ein solches Wissen denn befähigen? Ein Wissen, das von keinen äußeren Zwecken wissen will, kann das zu einer anderen Produktionsweise befähigen als zu einer zwecklosen?

Hejdánek: Ať už toto moderní vědění uschopňuje k jakékoli materiální praxi – vědění, které nechce vědět o žádných vnějších účelech –, může uschopňovat k jinému způsobu výroby než k bezúčelné?

Jiný hlas: Die Praxis, zu der man vom theoretischen Wissen im Stande ist, kann sie eine andere sein als

das Produzieren um zu produzieren?

Hejdánek: K praxi, která je tímto věděním podmíněna, *entschuldigen Sie*, ta nemusí být nezbytně praxí toho výrobního způsobu vyrábění jako vyrábění, jak ho známe v moderní době. Výsledkem toho vědění, jak ho naznačil, nemusí být praxe, která je praxí vyrábění jako vyrábění.

Jiný hlas: *Ich stelle es hier nur als Frage, mit geringfügiger argumentativer Unterstützung, aber die Frage scheint mir so ernst, dass auch der geringste rationale Anlass sie zu stellen beunruhigend genug ist, um sich der Frage zu stellen.*

Hejdánek: Tady to je jen jako otázka s ne příliš rozvinutou argumentací. Ta otázka se mi zdá natolik vážná, že i ten nejnepatrnější racionální podnět ji postavit je dostatečně znepokojující, aby bylo nutné se jí vystavit.

Jiný hlas: *Mehr Argumentation folgt aus der Betrachtung des zweiten Punktes: ein Übergang.*

Hejdánek: Více argumentů se podává z uvažování o tom druhém bodu: přechod.

Jiný hlas: *, wie Marx zum Produzieren für Produzieren selbst steht,*

Hejdánek: jaký vztah má, jak se staví Marx sám k tomu vyrábění pro vyrábění samotné,

Jiný hlas: *ist zumindest zweifelhaft.*

Hejdánek: je přinejmenším pochybné.

Jiný hlas: *Marx hat den Kapitalismus ja nicht nur angegriffen, er hat ihn im Gegenteil vielleicht besser verteidigt als alle offiziellen Verteidiger des Kapitalismus.*

Hejdánek: Marx nenapadal jenom kapitalismus, naopak, on ho možná daleko více obhájil nebo obhajoval než oficiální obhájci kapitalismu.

Jiný hlas: *Der erste Zusammenhang, in dem Marx den Kapitalismus verteidigt hat, ist ja allgemein bekannt. Seine Hauptfrage schon in den Pariser Manuskripten von 1844 war ja ausdrücklich: Welchen Sinn hat der Kapitalismus für die Entwicklung der Menschheit?*

Hejdánek: První souvislost, v které Marx obhajoval kapitalismus, je všeobecně známá. Jeho hlavní otázka již v *Pařížských manuskriptech* z roku 1844 byla výslovná otázka, jaký má smysl kapitalismus pro rozvoj lidstva, pro rozvoj, vývoj lidstva.

Jiný hlas: *Er sagt noch nicht Kapitalismus damals. Der Ausdruck ist nicht von ihm, sondern von Louis Blanc, von dem übrigens auch die Parole des Kommunismus: „Jeder nach seinen Fähigkeiten, jedem nach seinen Bedürfnissen“ stammt. Klammer geschlossen.*

Hejdánek: Tehdy ještě neřikal kapitalismus. Ten výraz, ten pojem není od něho, nýbrž od Louis Blanca, od něhož také mimochodem pochází heslo komunismu: každému podle jeho schopností, každému podle jeho potřeb. Závorka uzavřena.

Jiný hlas: *Marx ist von vornherein überzeugt, dass so eine Erscheinung wie der Kapitalismus einen Sinn in der Entwicklung der Menschheit haben muss. Welchen Sinn? Die Frage zu beantworten, daran hat er sein Leben lang gearbeitet.*

Hejdánek: Marx je přesvědčen od prvopočátku, že takový jev jako kapitalismus musí mít smysl ve vývoji lidstva. A jaký smysl? Aby odpověděl na tuto otázku, na tom pracoval celý život.

Jiný hlas: *Die Antwort lautet schließlich, wie ich schon sagte, der Kapitalismus hat eine historische transitorische Notwendigkeit, nämlich die Bedingungen schaffen, einen Produktionsapparat, der die Grundlage darstellt für eine höhere Form des gesellschaftlichen Seins.*

Hejdánek: Odpověď nakonec zní, jak jsem už řekl, kapitalismus má historickou tranzitorní, tranzitivní nutnost, totiž vytvořit podmínky, to jest produktivní aparát, který je základnou pro vyšší formu společenského života.

Jiný hlas: *Marx und Engels haben noch mehr polemisiert gegen utopische Sozialisten, die daran nicht glaubten, als gegen die Verteidiger des Kapitalismus. Mit ihnen haben sie also in einer größeren Polemik gestanden als mit den offiziellen Verteidiger des Kapitalismus.*

Hejdánek: Marx s Engelsem sice více argumentovali proti utopickým socialistům, kteří nevěřili, a s nimi tedy byli ve větší polemice než s oficiálními obhájci kapitalismu.

Jiný hlas: *Das ist der erste Punkt, in dem Marx den Kapitalismus gerechtfertigt hat. Es gibt aber noch einen zweiten, der noch viel weiter geht und meiner Meinung nach das eigentliche Kernproblem des Marxismus darstellt.*

Hejdánek: To je vlastně ten první bod, v němž Marx ospravedlňoval kapitalismus. Ale existuje ještě druhý bod, který jde ještě daleko dále a podle mého názoru představuje základní problém marxismu.

Jiný hlas: *Es ist nämlich gar nicht deutlich, ob Marx irgendetwas schlecht fand am Produzieren um zu Produzieren, und zwar nicht nur für die vorübergehende Periode des Kapitalismus.*

Hejdánek: Není totiž zcela jasné, jestli Marx viděl něco neblahého na tom faktu, že je tu produkce pro produkci samu. A to nejen pro přechodnou periodu, přechodné období kapitalismu.

Jiný hlas: *Fast alle Aussagen Marx' darüber sind zweideutig. Die einzige unzweideutige, die ich kenne, Kapital III, Kapitel „Die Schranke der kapitalistischen Produktion“, sagt unzweideutig, dass Marx für das Produzieren um zu produzieren gewonnen war.*

Hejdánek: Téměř všechny Marxovy výpovědi o tom jsou dvojznačné. Ta jediná nedvojznačná, kterou znám, je v třetím svazku *Kapitálu*, kapitola o hranicích, omezeních kapitalistické výroby, říká naprosto nedvojznačně, že Marx se zastával produkce pro produkci samu.

Jiný hlas: *Denn dort sagt er, der Kapitalismus ist gezwungen sich von Methoden zu bedienen, die hinauslaufen auf die unbedingte Entwicklung der Produktion als Selbstzweck.*

Hejdánek: Tam říká: kapitalismus je nucen používat metod, které jsou zaměřeny nutně na rozvoj výroby jako sebeúčel.

Jiný hlas: *Seine Schranke ist...*

Hejdánek: Jeho omezení, kapitalismu...

Jiný hlas: *Dass er zugleich immer noch festhalten will an der Verwertung des vorhandenen Kapitals.*

Hejdánek: že totiž současně přitom kapitalismus lpí na tom, aby docházelo k zhodnocování kapitálu.

Jiný hlas: *Ein Widerspruch.*

Hejdánek: A to je rozpor.

Jiný hlas: *ein Nebenwiderspruch, Kernwiderspruch*

Hejdánek: Jeden z těchto rozporů, základní rozpor.

Jiný hlas: *Das positive ist die unfreiwillige Förderung, der Kapitalismus muss, der unbedingte Entwicklung der Produktion der Produktion wegen.*

Hejdánek: To pozitivní, k čemu je ten kapitalismus nucen, to jest rozvoj výroby pro výrobu samu.

Jiný hlas: *Aber es gibt eine Bremse...*

Hejdánek: Ale je tu brzda.

Jiný hlas: *das Interesse des Kapitalisten, bereits vorhanden Kapital zu verwerten.*

Hejdánek: Zájem kapitalisty ten kapitál, který má k dispozici, zhodnotit.

Jiný hlas: *Gemeint ist das investierte Kapital, immer fast immer bei Marx.*

Hejdánek: A tím je míněn vždycky, takřka vždycky u Marxe, investovaný kapitál.

Jiný hlas: *Also Produktionsanlagen.*

Hejdánek: To jest investice.

Jiný hlas: *Nicht irgendwelche Zahlen auf irgendwelchen Bankrechnungen.*

Hejdánek: To jest ne nějaká čísla na bankovním účtu.

Jiný hlas: *So dass man den Eindruck gewinnt...*

Hejdánek: Nabýváme dojmu,

Jiný hlas: *dass keineswegs Marx das Produzieren um zu Produzieren nur für die Übergangsphase, die der Kapitalismus darstellt...*

Hejdánek: že by Marx onu produkci pro produkci samu spojoval pouze s nějakou přechodnou fází kapitalismu.

Jiný hlas: *sondern dass die sozialistische Umwälzung...*

Hejdánek: Nýbrž že socialistická proměna

Jiný hlas: *gerade darin besteht...*

Hejdánek: počívá právě v tom,

Jiný hlas: *die angegebene Schranke...*

Hejdánek: existující omezení

Jiný hlas: *abzubrechen...*

Hejdánek: zrušit,

Jiný hlas: *und nun erst richtig mit dem Produzieren um zu produzieren anzufangen.*

Hejdánek: a teprve začít naplno s produkcí pro produkci samu.

Jiný hlas: *Lenin hat Marx so verstanden...*

Hejdánek: A Lenin tak Marxe pochopil,

Jiný hlas: ve spise *Stát a revoluce*.

Jiný hlas: *Vor nicht zu langer Zeit hatte ich eine Diskussion mit einem Ostberliner Philosophen Hermann Ley.*

Hejdánek: Před ne příliš dlouhou dobou jsem měl diskusi s východoberlínským filosofem Hermannem Leyem,

Jiný hlas: *der ebenfalls dafür eintrat.*

Hejdánek: který se také za toto pojetí postavil.

Jiný hlas: *Da stellen sich natürlich schwierige Fragen.*

Hejdánek: Tu přirozeně vyvstávají otázky.

Jiný hlas: *Ich nenne drei.*

Hejdánek: Jmenuju tři.

Jiný hlas: *Erstens. Wie soll denn im Sozialismus die Ausbeutung aufhören?*

Hejdánek: První. Jak má v socialismu přestat vykořisťování?

Jiný hlas: *Denn ihr von Marx nachgewiesener Grund ist doch das Produzieren um zu produzieren.*

Hejdánek: Neboť, jak Marx prokázal, základem toho vykořisťování je produkce pro produkci samu.

Jiný hlas: *Das verschlingt alles Kapital.*

Hejdánek: To požírá, pohlcuje veškerý kapitál.

Jiný hlas: *Die Überführung des Eigentums an den Produktionsmitteln in Gemeineigentum...*

Hejdánek: Převod výrobních prostředků do vlastnictví společného...

Jiný hlas: *kann auch nach Marx selbst daran gar nichts ändern.*

Hejdánek: se tím na té celé věci i podle Marxe nic nemění.

Jiný hlas: *Marx zeigt doch...*

Hejdánek: Marx přece ukazuje,

Jiný hlas: *der berühmte Mehrwert...*

Hejdánek: slavná nadhodnota,

Jiný hlas: *den der Kapitalist produziert...*

Hejdánek: kterou produkuje, vyrábí kapitalista,

Jiný hlas: *den verwendet der Kapitalist auf zwei Arten.*

Hejdánek: tu používá kapitalista dvojím způsobem.

Jiný hlas: *Ein Teil wird dem Akkumulationsfonds zugeschlagen...*

Hejdánek: Jedna část nadhodnoty se vydává na akumulaci,

Jiný hlas: *und dient also der weiteren Entwicklung des Produzierens um zu produzieren.*

Hejdánek: a slouží k tomu účelu, aby došlo k další výrobě pro výrobu samu.

Jiný hlas: *Ein anderer Teil ist heisst Revenue...*

Hejdánek: Ten druhý díl nadhodnoty se jmenuje důchodem

Jiný hlas: *und bildet den privaten Konsumtionsfonds des Kapitalisten.*

Hejdánek: a vytváří soukromý spotřební fond kapitalisty.

Jiný hlas: *Im Falle der Sozialisierung...*

Hejdánek: V případě, že dojde k socializaci,

Jiný hlas: *fällt offenbar nur dieser second Teil weg.*

Hejdánek: odpadne jenom zřejmě ten druhý účel.

Jiný hlas: *Aber Marx sagt deutlich: Der Kapitalist ist Kapitalist...*

Hejdánek: Ale Marx říká zřetelně: Kapitalista je kapitalistou,

Jiný hlas: *nicht so fern er Champagner sauft und Mercedes fährt und Privatstrände und Privatbordelle unterhält...*

Hejdánek: Marx říká: Kapitalista ovšem není kapitalistou tím, že pije šampaňské a má své soukromé pláže a vydržuje soukromé bordely a mercedesy,

Jiný hlas: *sondern so fern er nur inkarniertes Kapital ist.*

Hejdánek: nýbrž jenom pokud je inkarnovaným nebo vtělesněným kapitálem.

Jiný hlas: *Das heisst den gesamten Ertrag seines Betriebs dem Akkumulationsfond zuschiebt.*

Hejdánek: To jest, v ideálním případě, že veškerou tu nadhodnotu předává účelu akumulace.

Jiný hlas: *Und dazu der Satz: Und je mehr er akkumuliert, je mehr beutet er aus.*

Hejdánek: A s tím souvisí: čím víc akumuluje, tím víc vykořisťuje.

Jiný hlas: *Eigentlich hat also sogar nach Marx selbst die Ausbeutung mit den Privatvorrechten damit gar nichts zu tun.*

Hejdánek: A tak tady podle Marxe vlastně vykořisťování vůbec nesouvisí s nějakým soukromým přednostněním té spotřeby, jak je tady naznačeno.

Jiný hlas: *Das war Erläuterung der ersten Frage.*

Hejdánek: To byla tedy ta první otázka.

Jiný hlas: *Zweite Frage: Wenn nach der Überwindung des Kapitalismus das Produzieren, um zu produzieren, weitergeht und sogar noch weiter...*

Hejdánek: Druhá otázka je, jestliže tedy po zespolečenštění výrobních prostředků dochází k té výrobě pro výrobu samu a stále intenzivněji...

Jiný hlas: *...durch welches Wunder soll dann plötzlich das bloße Produzieren, um zu produzieren, der Befriedigung der Bedürfnisse des Menschen dienen?*

Hejdánek: jakým zázrakem dojde k tomu, že toto vyrábění se změní v uspokojování potřeb lidí?

Jiný hlas: *Und dritte, sozusagen rückwirkende Frage...*

Hejdánek: A třetí, zpětná otázka...

Jiný hlas: *Wieso sollte denn eigentlich die Herrschaft des Produzierens, um zu produzieren, im Kapitalismus...*

--- (1985-06-10 Rudolf Boehm – Aristotelés a Marx (1) [LVH131VA]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *Dass das Produkt, die Produktion jenes produktiven Apparates imstande sein soll, Bedürfnisse im Überfluss doch ausreichend in voller Maße zu befriedigen, Bedürfnisse, die... Ta jednoduchá idea se Marxovi zdála... Die einfache Idee Marx schien: Wir wollen materielle Bedürfnisse aller im Überfluss befriedigen. Chceme uspokojit v dostatečné míře potřeby všech lidí. Dazu muss jetzt ein riesiger Produktionsapparat aufgebaut werden. Za tím účelem je potřeba nejdříve vybudovat obrovský výrobní aparát. Und bis dahin... Až do té doby muss akkumuliert oder ausgebeutet werden. Až do té doby se musí akumulovat a vykořisťovat.*

Zrovna tak jako soukromá osoba, *der sich ein Haus bauen will für seine alten Tage...* kdyby si chtěl vystavět dům na starobu, *bis das Haus fertig ist, zweckmäßigerweise hungernd...* dokud ten dům nevystaví, tak záměrně hladoví. *Am liebsten gar nichts essen, jedenfalls oder so wenig wie möglich. Nejlépe by vůbec nemusel nic jíst, pokud možno co nejméně. Um dann glücklich, wenn sie nicht gestorben sind und so weiter.* A pak tedy se dočká toho štěstí, pokud předtím neumře.

Aber das Produzieren, um zu produzieren, kann das denn je eine solche Endphase erreichen? Ale v rámci té produkce pro produkci samu, je možno vůbec dosáhnout této konečné fáze? Ein Produktionsapparat, der entwickelt wird, um immer neue Produktionsapparate zu entwickeln... Tento výrobní aparát, který tu

má sloužit k vývoji, rozvoji dalšího výrobního aparátu... *Wie soll der denn je geeignet sein, um das für die Menschen zu machen?* Jak má být pak vybaven, přizpůsoben ten aparát, aby sloužil lidem? *Wir sind ja im Westen vielleicht besser als hier.* My to vidíme na Západě asi lépe než zde.

Was hat Marx sich vorgestellt? Co si představoval Marx? *An sich ist es ja ganz gleichgültig.* Samo o sobě je to sice jedno. *Aber dem nachzugehen kann vielleicht uns selbst helfen, wenn wir doch irgendwie einsichtig zu handeln bemüht sind oder mindestens Einsichten erwerben wollen, die uns grundsätzlich zu einsichtigem Handeln befähigen.* Ale může nám to samým pomoci, když se o to budeme pokoušet s úsilím o to, abychom jednali s vhladem, nebo když chceme přinejmenším získat náhled, který nás uschopňuje pro jednání s patřičným vhladem.

Es gibt noch einen besonderen Grund anzunehmen, dass Marx wirklich an das Produzieren um zu produzieren glaubte. Existuje ještě jeden důvod, pro který můžeme být přesvědčeni, že Marx skutečně věřil, že jde o produkci pro produkci samu. *Noch einmal zurück zu den Pariser Manuskripten.* Znovu nazpět k Pařížským rukopisům. *Marx' erstem Durchbruch.* To je Marxův takový první průlom. *Sein Problem heißt da das Problem der Entfremdung.* Jeho problémem je tu v Pařížských rukopisech problém odcizení. *Und den ersten Grund der Entfremdung sieht Marx dort in jeder Form der Tätigkeit oder Arbeit, in der die Arbeit dient einem außer ihr gelegenen Bedürfnis.* A první důvod odcizení vidí Marx v tom tam, v jakékoliv formě činnosti nebo práce, v níž práce slouží nějaké potřebě, která leží mimo ni samu. *Zum Beispiel wenn man arbeitet um seinen eigenen Lebensunterhalt zu verdienen.* Pracujeme-li například proto, abychom si vydělali na své živobytí. *Zum Beispiel Lohnarbeit.* Například námezdní práce. *Und solange die Arbeit nicht wegen eines Bedürfnisses zu arbeiten selbst geleistet wird...* A pokud práce nebude prováděna pro potřebu pracovat, pro tuto samotnou potřebu. *Die Formel der Arbeit selbst als Bedürfnis geht noch wieder in seine Kritik des Gothaer Programms der deutschen Sozialdemokratie.* Ta formule, kterou tu užívá Marx, to jest dokud se nestane práce sama potřebou, tím míří kriticky vůči Gothajskému programu německé sociální demokracie.

Also ganz scharf. Wer arbeitet, um seine eigenen Bedürfnisse zu befriedigen, wohlgemerkt auch materielle Bedürfnisse, ist schon entfremdet. Tedy velmi ostře. Kdo pracuje, aby uspokojil vlastní potřeby, to znamená ovšem také materiální potřeby, je už odcizen. *Wer gar arbeitet um die Bedürfnisse eines anderen zu befriedigen, der ist schon ganz und gar entfremdet.* Tím spíše ten, kdo pracuje proto, aby uspokojil potřeby někoho jiného, ten už je teda úplně utopený v tom odcizení. *Die Frage des Eigentums des Produkts...* Otázka vlastnictví produktu...

Jiný hlas: Výrobku, *ist zwar wichtig, je sice důležitá, aber deutlich für Marx ganz sekundär,* ale je zjevně pro Marxe zcela sekundární, druhotná. *Der Zusammenhang in den Manuskripten, souvislost v Manuskriptech, ist nämlich ganz ausgesprochen der folgende,* je zcela výslovně tato. *Er wirft den Ökonomen vor, den Begriff Eigentum immer vorauszusetzen.*

Hejdánek: Prosím ještě jednou.

Jiný hlas: *Er wirft den Ökonomen vor,* tedy on dělá výčitky těm ekonomům,

Hejdánek: Ano.

Jiný hlas: *dass man die Eigentumsfrage voranschickt, ja? Im Begriff selbst.*

Hejdánek: Ano, dobře.

Jiný hlas: Vyčítá ekonomům, že předsouvají nebo vysouvají do popředí zejména otázku vlastnictví v jádru samotném. *Und er verweist auf den Anfang der Entfremdung, dort wo man für Bedürfnisse außerhalb der Arbeit arbeitet.*

Hejdánek: Jasně, moment.

Jiný hlas: A poukazuje na počátek všeho odcizení, které spočívá v tom, že pracujeme kvůli nějakému účelu, který leží mimo práci samu. *Soll ihm gerade dienen zu einer Erklärung des Ursprungs von Privateigentum.*

Hejdánek: Vlastnictví, ano.

Jiný hlas: A to má Marxovi sloužit pro výklad původu vlastnictví, soukromého vlastnictví. *Ob ihm das*

glückt, ist eine andere Frage. Zda se mu to podařilo, to je jiná otázka. Es passt ja auch genau in Marx' angeblich materialistisches Schema. Hodilo se to Marxovi pro jeho údajně materialistické schéma. Er will doch Bedingungen geschaffen sehen, in denen eine Notwendigkeit des Arbeitens für die Bedürfnisbefriedigung nicht mehr existiert. To znamená, že chce vidět vytvořeny podmínky, v nichž už nebude existovat nutnost pracovat pro potřeby, které leží vně práce samotné. Der nichtentfremdete Mensch ist dann ausdrücklich derjenige, der frei ist für eine freie Tätigkeit. Neodcizený člověk je výslovně ten, který je svoboděn pro svobodnou činnost. Und die freie Tätigkeit ist das Tun, um zu tun, ohne jeden äußeren Grund. Ta svobodná činnost je tehdy, jestliže činíme pro to činění samo, bez té vnější nutnosti, der zu dieser Tätigkeit zwingt, nutnosti, která by nutila k té činnosti. Bez této nutnosti, tam je ta svobodná činnost. Im Hintergrund steht zweifellos Feuerbachs Formel über die Verwirklichung des Gattungswesens des Menschen im Denken, um zu denken, im Wollen, um zu wollen, im Lieben, um zu lieben. V pozadí bezpochyby je Feuerbachova formule o uskutečnění rodové podstaty člověka v myšlení pro myšlení samo, ve vůli pro vůli samu, v milování pro milování samo nebo v lásce pro lásku samu. Aber es gibt einen weit dahinter noch liegenden Hintergrund. Ale existuje ještě hlouběji zasazené pozadí této problematiky. Eine Tätigkeit, die ihren Zweck nur in ihr selbst hat, činnost, která má účel sama v sobě, nannte Aristoteles energieia, nazývá Aristotelés energieia. Wörtlich übersetzt: am Werke sein, v překladu doslova být při díle, ausdrücklich unterschieden vom ergon oder ergatzein, výslovně odlišeno od ergon a ergatzein, eine Tätigkeit, die ihren Zweck außerhalb ihrer selbst hat, tedy od činnosti, která má svůj účel mimo sebe samu. Aristoteles' Beispiele sind folgende. Aristotelés uvádí příklady, následující příklady. Wer an einem Haus baut, baut nicht Haus, um Haus zu bauen, ten, kdo pracuje na svém domě nebo staví svůj dům, nestaví ten dům proto, že chce stavět ten dům, sein Zweck ist das fertige Haus, účelem je hotový dům. Und folglich will er mit dem Hausbauen so schnell wie möglich fertig sein. Tudiž chce být s tou výstavbou domu co nejrychleji hotov. Das ist ergon, ergatzein. To je dílo, to je činění. Hingegen ein Flötenspieler spielt nicht Flöte, um so schnell wie möglich fertig zu sein. Naproti tomu hráč na flétnu nehraje na flétnu proto, aby co nejrychleji odehrál,

Hejdánek: *Ja, wenn jemand...*

Jiný hlas: *sondern das Spielen hat seinen Zweck in sich selbst. Nýbrž to hraní má svůj účel samo v sobě. Schwierige Frage nebenbei. Je to těžká otázka. Es gibt da gewisse Unterschiede, zum Beispiel zwischen barocker und romantischer Musik. Existují určité rozdíly například mezi romantickou a barokní hudbou. Barockmusik ist auf Präsenz eingestellt. Barokní muzika je založena na prezenci, na přítomnosti,*

Hejdánek: *Ja, přítomnosti.*

Jiný hlas: *am liebsten in jedem Augenblick ganz dabeisein. Nejlépe v každém okamžiku být při tom,*

Hejdánek: *Je to u té prezence, u té hudby... v té časové přítomnosti, to myslíte?*

Jiný hlas: *Ano, in der zeitlichen Gegenwart, so meine ich. Tedy, es muss in jeder Phase einer Fuge die ganze Musik da sein, wenn es geht. Třeba v barokní fuze například v každém tom oddíle nebo části té fugy je vlastně celá muzika. Während der Sonatensatz auf ein Ende zugeht. Zatímco věta sonáty směřuje ke konci, und dann manchmal schwer enden kann, a ten může těžko skončit. Tak to nebudu překládat. Entweder sehr schwer oder sehr leicht zu übersetzen. Zwischendurch eine Anekdote. Taková anekdota z Husserlova semináře v Lovani (im Husserl-Seminar in Löwen) v šedesátých letech, na začátku šedesátých let. Mluvílo se většinou francouzsky. Byl tam jeden Němec, který chtěl formulovat francouzsky námitku. Nikdo mu nerozuměl. Nato řekl Van Breda: „Sagen Sie es doch auf Deutsch“, tedy řekněte to německy. Nato se ten Němec na okamžik zamyslel a pak řekl: „Auf Deutsch ist es dasselbe“, v němčině je to totéž. Můj přítel Wolfgang Kluxen, velký medievista...*

Zpátky k Aristotelovi. Aristoteles obhajuje také ideál vědění pro vědění samo (*das Ideal des Wissens um zu Wissen*), výslovně s tím, že upřednostňuje *energeia*, kterou vždycky považoval za vyšší formu činnosti. Protože, jak říká, všechny účely přece mohou mít konec jen u samoúčelu. A i Aristoteles obhajuje *energeia* jako ideál *theoria* v protikladu k jevu odcizení. V druhé kapitole první knihy *Metafyziky* motivuje totiž ideál vědění pro vědění samo ještě víc, což je paradoxní, kdyby se řeklo, že jde o vědění jen pro

vědění samo. Jak je ještě potom možno se ptát: „K čemu?“ Když toto vědění pro vědění samo má být konečným účelem. Ale Aristoteles je natolik milý, že připouští tuto otázku. Říká totiž, neboť jen takové vědění je vsutku svobodné. Překládá větu *eleutheros anthrópos phamen*. Neboť jako o člověku říkáme, že je svobodný tehdy, jestliže je tu pro sebe sama a ne kvůli někomu jinému, pro někoho jiného, zrovna tak toto vědění je tu pouze, je na rozdíl od ostatních forem vědění jediné svobodné. Neboť jenom ono je tu pro sebe samo. Chválí teoretické vědění jako jediné svobodné vědění na základě určitého pojmu svobody, který je vysvětlen jednoduchým poukazem na naši představu, kdo je svobodný člověk. Člověk je tehdy svobodný, který žije jen pro sebe sama, je tu pro sebe sama a ne...

Jiný hlas: *Allou heneka. Nicht eines anderen wegen*, a ne pro, kvůli někomu jinému. *Was im Griechischen so gut wie im Deutschen oder im Tschechischen wahrscheinlich auch*, což se může jak v řečtině, v němčině, snad i v češtině říci: *nicht einer anderen Sache wegen*, že tu nejsme pro nějakou věc, *und auch nicht eines anderen Menschen wegen*, a ne také kvůli nějakému jinému člověku.

Auf den ersten Blick scheint Aristoteles nur einen bestimmten Freiheitsbegriff zu erläutern, na první pohled se zdá, že Aristoteles jen objasňuje určitý pojem svobody, *und diesen Begriff mit einem beliebigen Beispiel – ein freier Mensch – zu erläutern*, a tento pojem je osvětlen na libovolném příkladu, třeba svobodného člověka.

In Wirklichkeit zeigt sich sofort, ve skutečnosti se však okamžitě ukazuje, *es geht um die Sache selbst*, že jde o věc samu. *Er meint nämlich, dass nur ein freies Wissen den Menschen befreien kann*, myslí totiž, že jen svobodné vědění může osvobodit člověka. *Er führt nämlich fort*, pokračuje totiž, nebo rozvádí to: *darum auch wird wohl zu Recht der Erwerb eines solchen Wissens nicht als etwas Menschliches gesehen*, proto též právem nabytí takového vědění není pojímáno jako něco lidského.

Jiný hlas: Nemůže. *Würde, würde, jo*.

Jiný hlas: *Denn auf vielfältige Weise ist die Natur der Menschen verknechtet*, neboť přemnohými způsoby je přirozenost člověka zotročená. *Dulos* je otrok, *physis* je nesvobodná. Neboť přirozenost člověka je přemnohými způsoby nesvobodná. Slovo *dulos*, zde použité jako adjektivum, je řecké slovo pro otroka. A tu se tedy ukazuje pozoruhodný přechod k otázce a věci svobody člověka samotného. *Er sagt, nicht zu Unrecht könnte man bezweifeln, dass der Mensch zu einem theoretischen Wissen imstande ist*, říká toto, že ne zcela neprávem by se dalo pochybovat, zdali je člověk schopen toho vědění pro vědění samo. *Denn es ist ein freies Wissen*, neboť to vědění pro vědění samo je svobodné vědění. *Der Mensch ist aber von Natur nicht frei*, člověk ale od přirozenosti není svobodný.

Welche Unfreiheit meint Aristoteles?, jakou nesvobodu má na mysli Aristoteles? *Was das theoretische Wissen behindert?*, co brání teoretickému vědění? *Oder, wie wir sagen würden, die Verwirklichung des Objektivitätsideals?*, nebo, jak bychom to my řekli, co brání uskutečnění onoho ideálu objektivit?

Was ist doch – hat man doch immer gesagt, dass sich doch in die Bemühung ums Wissen immer andere Zwecke einschleichen, vždycky se říkalo, že se k tomu teoretickému vědění vždy přimísí ještě nějaké další jiné účely. *Praktische müssen es nach Aristoteles sein*, praktické účely to musí být podle Aristotela. *Also Interessen*, to jest zájmy, *die ihrerseits zurückgehen auf Bedürfnisse*, které vlastně vycházejí z potřeb, *und die ihrerseits alle ihre Wurzel haben in unserer Leiblichkeit*, a které mají své kořeny v naší tělesnosti. *Bedürfnisse, die wir zum Teil auf Todesstrafe befriedigen müssen*, potřeby, které musíme pod hrozbou smrti uspokojovat.

Nur das kann gemeint sein mit diesem Verweis auf die geknechtete menschliche Natur, jenom to může být míněno tímto poukazem na zotročenou lidskou přirozenost. *Denn nur daher können praktische Zwecke das Streben nach Wissen um des Wissens willen immer einschränken*, neboť jen tím mohou praktické účely vždy bránit tomu teoretickému vědění.

Man kann es erweitern, dalo by se to rozšířit. *Man sagt doch, es ist den Leuten schwer, objektiv zu sein*, lidem je zatěžko být objektivními. *Es gibt die subjektiven Voreingenommenheiten*, existuje subjektivní předpojatost. *Wir sind dann und dann, dort und dort geboren, als Männer oder Frauen, aus dieser oder jener Familie, in diesem oder jenem Volk*, narodili jsme se tehdy a tehdy, tam a tam, jako muži nebo ženy,

z této nebo oné rodiny, v tom nebo onom národě.

Jiný hlas: *, selbst bei demselben Volk, aus diesen oder jenen historischen Vorgaben, wie Tschechen und Slowaken, wenn ich Sie richtig verstanden habe. Und so weiter und so fort. Alles Dinge, die mit unserer Gebürtigkeit, das heißt mit unserer Leiblichkeit zu tun haben, reiche Eltern, dumme Eltern und so weiter, echt Umgebung, alles, ne?*

Hejdánek: a dokonce, i když pocházíme z téhož národa, tak za určitých různých historických daností, třeba jako Češi a Slováci, pokud jsem vám správně rozuměl, a tak dále. To jsou všechno věci, které souvisejí s naší zrozeností, s naší tělesností, buďto rodiče bohatí, hloupí a tak dále, to všechno, ne?

Jiný hlas: *Und nun noch einmal genauer hingesehen. Das Doulos physis doulei steht im Gegensatz zu dem vorher aufgestellten Freiheitsbegriff.*

Hejdánek: A podívejme se ještě přesněji. A tak tedy stojí tu v protikladu tato zotročená přirozenost onomu svobodnému vědění.

Jiný hlas: *Das war der Begriff: Frei ist, wer um seiner selbst und nicht um eines anderen willen da ist.*

Hejdánek: Tedy ten pojem svobody, že svobodný je ten, kdo je tu pro sebe sama, nikoliv pro někoho nebo něco jiného.

Jiný hlas: *Wer oder was ist das andere, um dessentwillen wir nach diesem Einwand des Aristoteles selbst da sind? Unser eigener Körper.*

Hejdánek: A co je toto jiné, pro které tady jsme, souvisí s tou námitkou Aristotelovou? Naše vlastní tělo, naše vlastní tělo.

Jiný hlas: *Knechtschaft, die Unfreiheit des Menschen besteht darin, dass er einen fremden Herrn hat, seinen eigenen Leib.*

Hejdánek: Nesvoboda člověka spočívá v tom, že má cizího pána nad sebou, své vlastní tělo.

Jiný hlas: *Der uns dauernd in den Dienst seiner Bedürfnisse zwingen will.*

Hejdánek: Které nás natrvalo nutí, abychom uspokojovali jeho potřeby.

Jiný hlas: *Wer arbeitet, um zu essen, ist Sklave.*

Hejdánek: Kdo pracuje proto, aby se najedl, je otrok.

Jiný hlas: *Es ist genau dieselbe Idee wie bei Marx.*

Hejdánek: Je to naprosto tatáž idea jako u Marxe.

Jiný hlas: *Das eigentlich menschliche Dasein kann erst beginnen, wenn wir von allen leiblichen Bedürfnissen erlöst sind.*

Hejdánek: Že vskutku lidská existence může nastat teprve tehdy, jsme-li osvobozeni od všech tělesných potřeb.

Jiný hlas: *Ist das Materialismus oder ist das Spiritualismus? Alle diese Termine sind natürlich Quatsch. Die helfen gar nicht.*

Hejdánek: Je to materialismus a nebo je to spiritualismus? Všechny ty termíny jsou přirozeně hloupost. To nepomáhá.

Jiný hlas: *Aber... Schwarz-Weiß, wollte ich sagen. Aber der Sache nach stehen wir natürlich vor einem sehr schweren Problem.*

Hejdánek: Ale černo-bílé, chtěl jsem říci. Ale pohlédneme-li na tu věc samu, pak stojíme před těžkým problémem.

Jiný hlas: *Marx fragte nach dem Sinn des Kapitalismus und meinte, er müsse einen Sinn haben.*

Hejdánek: Marx se ptá po smyslu kapitalismu a domnívá se, že musí mít smysl.

Jiný hlas: *Ich habe gesagt, welchen seiner Meinung nach. Jetzt scheint es... wenn ich nun einen Schritt rasch vorangehe: Wir können höchstens sprechen von einem vermeintlichen Sinn.*

Hejdánek: A řekl jsem, jaký podle jeho mínění. Nyní se zdá, učiním-li teď rychlý krok kupředu, že můžeme mluvit vlastně jen o zdánlivém, údajném smyslu kapitalismu.

Jiný hlas: *Nämlich den vermeintlichen Sinn der Nützlichkeit zweckloser Aktivität, um das Humanste vor...*

Hejdánek: Totiž ten předpokládaný smysl spočívající v užitečnosti bezúčelné aktivity... [nesrozumitelné]

bezúčelné... Já teď čekám to sloveso, když tak, to sloveso, podle toho bych změnil ten předmět, jo? Aby bylo prosazováno to lidské.

Jiný hlas: *Und die Meinung könnte ein Irrtum sein, den Marx teilte: Nämlich dass die Menschen von ihren Leibern verschieden wären.*

Hejdánek: A možná, že toto mínění je omylem, který Marx sdílel, totiž že lidé se odlišují od svých těl.

Jiný hlas: *Wenn wir nur menschlich existieren könnten, nachdem all unsere leiblichen Bedürfnisse befriedigt sind, wer hat dann eine Chance, jemals menschlich zu existieren?*

Hejdánek: Jestliže bychom totiž mohli lidsky existovat jako lidé jedině poté, až by byly uspokojeny všechny naše potřeby, tělesné potřeby, kdo by potom měl šanci vůbec lidsky existovat?

Jiný hlas: *Ich kann nicht finden, dass ich erst anfangs, menschlich zu existieren, nachdem all meine materiellen Bedürfnisse befriedigt sind.*

Hejdánek: Já neshledávám, že bych mohl lidsky existovat až poté, pokud by byly uspokojeny mé materiální potřeby.

Jiný hlas: *Ich will damit gar nicht sagen, dass diese leiblichen Bedürfnisse gleichgültig sind. Das würde gerade in dasselbe Fahrwasser wieder führen oder eben in eine andere Form des Asketismus.*

Hejdánek: Tím nechci vůbec říct, že by tyto tělesné potřeby byly lhostejné. To by nás zase zavedlo do těchže vod nebo do nějaké jiné formy asketismu.

Jiný hlas: *Mir scheint vielmehr, dass gerade diejenigen, die uns weismachen wollen, dass das Humane erst jenseits der Befriedigung aller leiblichen Bedürfnisse beginnt, die Möglichkeit einer Befriedigung der menschlichen Bedürfnisse am meisten gefährden. Die Fähigkeit... gerade diese gefährden die Fähigkeit des Menschen, die Möglichkeit, menschliche, auch materielle Bedürfnisse zu befriedigen.*

Hejdánek: Mně se spíš zdá, že právě ti, kteří nás chtějí přivést k té moudrosti, že vlastně to lidské začíná až po uspokojení tělesných potřeb, ohrožují nejvíce [nesrozumitelné] schopnost [nesrozumitelné] právě ti... teď jsem zapomněl to podstatné jméno... ohrožují právě tuto možnost lidských i materiálních potřeb, ohrožují tu možnost člověka uspokojovat své vlastní materiální potřeby.

Jiný hlas: *Ein Wort über eine Gegenposition.*

Hejdánek: Slovo o té protipozici.

Jiný hlas: *Könnten wir vielleicht eine Pause machen?*

Hejdánek: Můžeme přestat?

--- (1985-06-10 Rudolf Boehm - Aristotelés a Marx (2) [LVH132VA] [v popisku 11. 6. 1985]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *Für mich ist Ausdruck einer anderen Position Merleau-Ponty.*

Jiná pozice Merleau-Pontyho.

Der späte Feuerbach nicht der des Wesens des Christentums der ich zitiert habe.

U Feuerbacha ne v tom smyslu, jak jsem tady citoval, v Podstatě náboženství.

Sondern der Spät-Feuerbach nämlich ab 1846 über das Wesen der Religion. Und etwas Kantesisches. Ich verstehe die Zeit... nämlich Kants Begriff der Endlichkeit.

Totíž v kantovském smyslu, totiž jde o Kantův pojem konečnosti.

Kritik der reinen Vernunft.

V Kritice čistého rozumu.

Zusammengefasst in dem schönsten Bild, das ich kenne aus unserer filosofischen Tradition.

Soustředěno v tom snad nejkrásnějším obraze, který znám z naší filosofické tradice.

Das Bild von der Taube.

To je obraz o holubici.

Kant sagt, Sie kennen es ja sicherlich, die leichte Taube, die sich auf ihren Schwingen in der Luft emporschwingt und den Widerstand der Luft empfindet.

Kant mluví o lehké holubici, která se vznáší ve vzduchu a cítí odpor vzduchu.

Könnte den Gedanken fassen, dass es ihr noch viel besser glücken müsste, wäre da nicht der

Luftwiderstand.

Toho přivádí k myšlence, že by se jí to poštěstilo daleko lépe ještě, kdyby to nebyl odpor vzduchu.

Das ist ganz etwas anderes, was der Begriff der Endlichkeit bis dahin war.

Ten pojem konečnosti je ve filosofii velmi starý.

Aber Endlichkeit ist bis auf Kant fast immer ein Klage-Laut.

Ale až po Kanta ten pojem konečnosti byl *Klage-Laut*. On to vzal tak jako nářek nad stísněností člověka.

Hejdánek: No jo, jasnej zvuk. No jo, *Klang, Klang*, jasně. No, k té filosofii, k tomu se ještě vrátíme.

Jiný hlas: *Während Kant gesehen hat, dass Schranken, ohne aufzuhören Schranken zu sein, positive Bedingungen sein können. Taube fliegt nicht ohne Boden, das wäre vielleicht ein Beispiel. Taube, sie bräuchte den Boden... Oder wir alle, wir schwimmen, ohne Wasser ist es schwer voranzukommen, ohne Wasser können wir überhaupt nicht schwimmen.*

Zatímco Kant viděl, že omezení, aniž by přestalo být omezením, mohou být pozitivní podmínkou.

Holubice by padla na zem, kdyby to bylo tak lehké bez toho odporu vzduchu. Anebo my, když plaveme, bez vody se těžko dostat kupředu, bez vody bychom vůbec nemohli plavat.

Und Platon ist so... so meinte Platon, der sich auf den Flügeln der Ideen in das Reich der Ideen emporschwang und so weiter.

Znáte to u Platóna, který se vznáší na křídlech idejí.

Und merkt nicht, dass er keinen Widerhall fände, an dem er sich gleichsam abstoßen könnte.

A nezpozoroval, že by se nemohl nikde zastavit, aniž by se mohl odrazit od něčeho.

Tím ten obraz necháme.

To je smyslem tohoto obrazného závěru bylo, že ta tělesnost, materiálnost, že je podobná tomu vzduchu, který dává odpor té lehké holubici našeho lidství a bez toho se to nedá, že to je podmínka toho. Totéž platí o té tělesnosti, od které se má člověk osvobodit, to je nonsens, protože bez ní by prostě nebyl.

Ja, vielleicht noch vor dem Anfang dieser Diskussion, Ausdruck unserer gemeinsamen Emotion, unseres gemeinsamen Einfühlens, glaube ich, Ausdruck geben, dass so eine oder einen so scharfsinnig gebauten Vortrag wir schon lange nicht gehört haben hier. Natürlich das soll für uns auch eine Entschuldigung ermöglichen, dass unsere Bemerkungen und Fragen und so weiter wahrscheinlich nur oberflächlich und nur Randbemerkungen und Randfragen sein werden, weil wir es noch sehr sorgfältig durchdenken müssen hinterzu. Also vielen Dank dafür. Wir haben jetzt noch eine längere Arbeit vor uns.

A sice jenom pro začátek jsem chtěl vyjádřit, mně se zdálo dost nezbytné, že už dávno jsme tady neměli tak ostrovtipně vypravený referát, přednášku, jestli vůbec.

Jiný hlas: A že tedy to snad může pro nás být omluvou a vysvětlením, že naše otázky a poznámky budou spíše okrajové a povrchní a že tedy dodatečně se nad tím budeme muset zamýšlet, abychom k tomu něco podstatného našli. A myslím to úplně vážně.

In gewisser Hinsicht war es für mich eine Überraschung. Vorerst das Verständnis von Aristoteles. Das Wissen um das Wissen selbst heißt aber bei Aristoteles auch ein Wissen mit einem Ziel. Auch in der *Metaphysik* sagt er, dass es einen Unterschied gibt zwischen den theoretischen und praktischen Wissenschaften, und dass die praktischen Wissenschaften ihr Ziel in einem *Ergon*, in einem Werk haben, und die theoretischen in *Wahrheit*. Also es ist eine Frage für mich, ob das Wissen um das Wissen selbst erstens überhaupt eine Aktivität ist. *Theoria* ist ein Schauen, ein Schauen... ist die Freiheit von allem, was den Menschen auf andere Wege, das heißt auf die Wege des Handelns führt. *Theoria* ist kein Handeln. So habe ich es verstanden. Das muss ich möglicherweise noch verbessern oder verändern. Und zweitens bei Marx ist dieser Unterschied zwischen dem theoretischen Wissen und dem praktischen Wissen... üblich ist Marx gerade in dieser Linie interpretiert worden, dass er diesen Unterschied wegfallen lässt. Und dass für ihn der einzige Weg zur Wahrheit *Praxis* ist. Also auch bei Marx gibt es Aktivität, oder besser gesagt, auch bei Marx gibt es ein Ziel, nämlich Wahrheit für das Wissen, für das Erkennen. So ist es besser bei Marx um Erkennen zu sprechen, weil es eine Aktivität ist, und eine Aktivität, die nicht nur theoretisch, sondern immer auch praktisch sein muss. Das heißt, dass wenn die Erzeugung, das

Erzeugen, nur um Erzeugens willen den Menschen frei macht für eine Aktivität, die zur Wahrheit führt, oder eine solche Erzeugung ist selber die Aktivität, die zur Wahrheit führt. Und welche Aktivität kann es sein? Es ist nicht mehr eine Erzeugung im normalen Sinne, sondern ein Schaffen. Also so habe ich es bisher verstanden. Natürlich bin ich ganz überzeugt worden durch Ihre Konzeption. Aber nicht überzeugt, sondern... tief... und bin jetzt in einer Denkverwirrung, wie es entweder zu einer Synthese oder wie zu entscheiden, was eigentlich und so weiter. Also ich wäre sehr dankbar, wenn Sie ein paar Hinweise zu meiner weiteren Denkarbeit in dieser Hinsicht einfügen. Entschuldigen, jetzt noch tschechisch.

Hejdánek: Gerne.

Jiný hlas: Teď to zopakuj krátce česky. Já jsem se vyznal z jisté rozpačitosti nebo z jistého vnitřního rozporu, protože jednak jsem byl výkladem neobyčejně zaujat, ba přinejmenším silně ovlivněn, a na druhé straně to bylo v dost velkém rozporu s tím, co jsem si dosud o Marxovi myslel. V tom smyslu, že Aristotelés také v knize *Metafysice* rozlišuje mezi vědami teoretickými a praktickými v tom smyslu, že vědy praktické jsou ty, jejichž cílem je dílo, a vědy teoretické jsou ty, jejichž cílem je pravda.

Hejdánek: tedy mluví také o cíli, ačkoliv by se mohlo zdát, že jde tam o vědění pro vědění. Ale právě pro toto rozdělení je zjevné, že v těch teoretických vědách jde o zírání nebo o nazírání, což není aktivita. Nebo ta aktivita je celá přenesená na tu druhou stranu té praxe. A člověk je tedy osvobozen v tom smyslu, že nedbá ničeho, co odvádí od jeho pouhého zírání, nazírání na ty věci, což není aktivita. Čili v té teorii člověk zůstává jaksi pasivní, nýbrž je odevzdaný faktu.

No a u toho Marxe se mi to zdá jinak. Není to totéž co u Aristotela, protože Marx popírá, dokonce se mluví o tom, že to byl právě Marx, který naprosto a definitivně odmítl to rozdělení na praxi a teorii a zdůraznil, že jediná cesta k poznání je cesta praxe. Že tedy skrze praxi člověk může poznávat. A teď pokud jde o to vyrábění pro vyrábění, tak tam jsem byl v pochybnostech, že je to aspoň v jádru to, co to vypadalo teď naprosto jasně.

Jiný hlas: Ja, aber... Vor allem die erste Frage zu Aristoteles wäre auch sachlich, glaube ich, die Kernfrage.

Jiný hlas: Především první otázka, která se týká Aristotela, zůstává i věčně, jak se domnívám, základní otázkou.

Hejdánek: Že se stává, jak se domnívá, první otázka... To bylo k Aristotelovi... základní otázkou. Slyšeli jste to? Řekni to ještě jednou, ten konec.

Jiný hlas: Že teprve tedy k té první otázce, týkající se Aristotela, že se stává v té věčné... takovou tou základní otázkou.

Jiný hlas: Und auf der einen Seite Marx, auf der anderen Aristoteles, das nenne ich das erste. Wie sieht Aristoteles das Verhältnis von Theorie zu Praxis und insbesondere des Theoretischen zum Praktischen?

Jiný hlas: Na jedné straně Marx, na druhé Aristoteles, to je to první. Jak vidí Aristotelés vztah teorie a praxe, a zvláště vztah teoretického a praktického vědění?

Jiný hlas: Es ist sicher richtig, dass Aristoteles vielfach offenbar differenzieren will zwischen Theoretischem und Praktischem. Trotzdem bleibt, dass er in der Theorie zweifellos eine Tätigkeit sieht, ein Handeln im Grunde. Und zwar die höchste, beste, zur Herrschaft bestimmte.

Jiný hlas: Je správné, že se Aristotelés pokouší diferencovat mezi tím teoretickým a praktickým vědáním. Ale je bezpochyby, že vidí v teorii, v tom teoretickém vědění činnost, jednání v podstatě. A to nejvyšší, nejlepší, určeno k takové činnosti, která je určena k vládě.

Jiný hlas: Und mir scheint nicht, dass er das Praktische etwa dieser Herrschaft entziehen will oder kann und ihm viel Autonomie zugestehen kann. Es ist kein Zweifel, dass er das theoretische Ideal selbst praktisch motiviert. Hier und in der Ethik.

Jiný hlas: A nezdá se mi, že by dopustil, aby se ta praktická činnost vymanila z nadvlády této teoretické a nabyla kousíček emancipace, samostatnosti. Je bezpochyby tomu tak, že ten teoretický ideál sám motivuje prakticky, zde v *Metafysice* a v *Etice*.

Jiný hlas: Das Praktische scheint zwar eigentlich eher ein ethisches zu sein, aber das Ethische, insbesondere der Freiheitsbegriff hier, ist echt marxistisch.

Jiný hlas: Zdá se, že to praktické je u něho spíše etické. A to etické, zvláště pokud se týče pojmu svobody, je vskutku pravé marxistické.

Jiný hlas: Aristoteles ist meiner Meinung nach zwiespältig. Das schärfste Beispiel, sozusagen der beste Beleg für Sie, folgendes.

Jiný hlas: Domnívám se, že u Aristotela dochází k jakémusi rozdělení. Jako nejlepší doklad, podpůrný pro vás, jako příklad tedy ten následující.

Jiný hlas: Marx verweist ja im *Kapital* bei seiner Grundunterscheidung G-W-G, W-G-W ausdrücklich auf Aristoteles' *Politik*, wo sie zuerst formuliert ist, unterschieden zuerst gesehen ist.

Jiný hlas: Tam, kde Marx ve svém *Kapitálu* dochází k tomu rozlišení mezi peníze–zboží–peníze, zboží–peníze–zboží, tam navazuje výslovně na Aristotelovu *Politiku*, kde je tento rozdíl poprvé zřetelný.

Jiný hlas: Aber da lehnt Aristoteles, was Marx das Produzieren um zu Produzieren nennen wird, nachdrücklich und mit Ärger ab. Was Marx Kapitalismus nennen wird, davon sagt Aristoteles da, das ist nicht mal Ökonomie. Das ist Geldmacherei, Chrematistik.

Jiný hlas: Ale to právě Aristotelés, to, co Marx nazývá vyrábění pro vyrábění samo, výslovně a s hněvem odmítá. Co by Marx nazval kapitalismem, o tom říká Aristotelés, že to vůbec není ekonomie. To je dobývání peněz, to je *chrematistika*.

Jiný hlas: Also da setzt sich die Bevorzugung der *energeia* nicht durch.

Jiný hlas: V tom se neprosadila ta přednostní postavení *energeia*.

Jiný hlas: trotzdem meine ich, dass Philosophische ist derart, also als *philothoretisches* überhöht bei Aristoteles.

Jiný hlas: Přesto se domnívám, že to filosofické je v takové míře, jakožto filosoficky teoretické, u Aristotela vyvýšeno.

Jiný hlas: Und Aristoteles denkt gleichzeitig so irdisch, praktisch.

Jiný hlas: Přitom Aristotelés myslí tak pozemsky, prakticky,

Jiný hlas: dass man gar nicht sehen kann, wie er die Herrschaftsrolle der Theorie etwa, wenn's zur Praxis geht, *einschränken* würde.

Jiný hlas: že jenom stěží možno nahlédnout, jak by chtěl tuto nadvládu teoretického vědění ve vztahu k praxi *einschränken*, chtěl omezit.

Jiný hlas: Eigentlich kommt ja das Ideal der Theorie von Plato oder Sokrates... kommt es voll, ja.

Jiný hlas: To vychází už od Platónova pojetí nebo Sokratova.

Jiný hlas: Plato wollte ja ganz ausdrücklich eben Politik machen mit der Theorie.

Jiný hlas: A Platón výslovně chce z teorie dělat politiku.

Jiný hlas: Es war nicht nur die weltentrückte Betrachtung,

Jiný hlas: U Platóna to není jen od světa odvrácené nazírání,

Jiný hlas: sondern auch der nietzschesche *Wille zur Macht*.

Jiný hlas: nýbrž i nietzschovská *vůle k moci*.

Jiný hlas: Aber... to neřekl... pardon...

Jiný hlas: Von Marx... Entschuldigung, Sie haben nicht Nietzsche, sondern Marx gesagt, ale já jsem řekl Nietzsche... ja, okay.

Jiný hlas: Natürlich, der Vergleichspunkt ist das Wissen um zu Wissen und das Produzieren um zu Produzieren.

Jiný hlas: Bod srovnání pro mě byl: vědění pro vědění samo, vyrábění pro vyrábění samo.

Jiný hlas: Mit Marxs schwächlichen Wissensbegriff ist da nichts anzufangen.

Jiný hlas: Ale s tím Marxovou pokleslou pojmovou výbavou nelze nic pořídit.

Jiný hlas: Aber ich würde eigentlich zur Erläuterung meiner *Hermeneutik*...

Jiný hlas: Abych osvětlil svou *hermeneutiku*, tedy umění výkladu,

Jiný hlas: Ich möchte Sachfragen zuspitzen und nicht *Meinungsforschung* an Individuen mit Philosophie-Titeln betreiben.

Jiný hlas: chtěl bych vyostřit věcné otázky a ne se zabývat výzkumem názorů filosofických individuí.

Jiný hlas: Was mich letztendes interessiert ist, um es ganz grob zu sagen, nicht ob Aristoteles tatsächlich nur so über Theorie und Praxis gedacht hat, sondern die Frage, ob nicht wir in einem schrecklichen Irrtum begriffen sind,

Jiný hlas: Mě v poslední řadě zajímá – abych to řekl naprosto nahrubo – nikoli to, zda Aristotelés skutečně jen takto o teorii a praxi smýšlel, nýbrž otázka, zda my netkvíme v strašlivém omylu,

Jiný hlas: wenn wir meinen, eventuell unter Berufung auf Plato und Aristoteles, dass das beste Mittel zur Beherrschung der Praxis ein zweckfrei erworbenes Wissen ist.

Jiný hlas: domníváme-li se – eventuálně tak, že se odvoláváme na Platóna a Aristotela – že totiž nejlepším prostředkem pro praxi je teoretické myšlení zbavené jakéhokoli účelu, objektivní teoretické vědění.

Jiný hlas: Ich möchte nicht Aristoteles be- oder verurteilen, das ist nicht meine Rolle, sondern diese Sachfrage selbstkritisch an uns selbst stellen.

Jiný hlas: Nechtěl bych Aristotela odsuzovat, to není můj úkol, nýbrž tuto otázku sebekriticky vztáhnout na nás samé.

Jiný hlas: Was Marx betrifft: wenn etwa Marx alle Theorie in den Dienst der Praxis stellen will,

Jiný hlas: Pokud jde o Marxe: jestliže chce postavit všechny teorie do služeb praxe,

Jiný hlas: oder alles Wissen,

Jiný hlas: nebo všechno vědění,

Jiný hlas: ist die wichtige Frage für mich, ob er nicht dabei immer noch einen Wissensbegriff hat, der selbstverständlich der Theorie, des Wissens um des Wissens willen ist.

Jiný hlas: tak je pro mě důležitá otázka, jestli přitom přece jen nemá na mysli ten pojem vědění, to jest, jak to bylo vykládáno: vědění pro vědění samo.

Jiný hlas: Also zur Frage des echten Menschseins, nämlich dass der Mensch nur dann frei ist, wenn er um seiner selbst willen lebt und nicht für einen anderen.

Jiný hlas: Tedy k otázce pravého lidství: člověk že teprve tehdy je svobodný, když se takto osvobodí, když žije pro sebe a ne pro někoho jiného.

Jiný hlas: Že člověk, který žije v této svobodě, tak teprve v tom momentě vchází do lidského života v jeho vlastním smyslu.

Jiný hlas: Aber wenn der Mensch, der so frei ist, einer Freiheit nachstrebt, dann verliert er – das ist moje mínění den *Sinn des Lebens*. Pokud usiluje o takovou svobodu, která by ho učinila nezávislým na jeho potřebách. Ale člověk, ne ten, který je svobodný, nýbrž proč usiluje o svobodu, když takový život vlastně svůj vlastní smysl ztratí?

Jiný hlas: Proč se snaží být svobodný? Proč se snaží o takovou svobodu, že mu nebude nic překážet, ale vlastně zjistí, že tím ztratil smysl života? *Warum strebt er der Freiheit nach, wenn er also so frei wird, dass er also den Lebenssinn verliert?* A jestli o tom Aristotelés také takto přemýšlel, o tomto problému.

Hejdánek: *Also, ich selbst würde sagen, wenn ein Mensch, der durch Wissen etwa eine solche Freiheit gewönne, der verlöre den Sinn des Lebens.*

Jiný hlas: V jistém smyslu bys řekl, že člověk, který pomocí tohoto myšlení, prostřednictvím tohoto vědění nabude té svobody, že tedy ztratí smysl života.

Hejdánek: *Ja, offensichtlich ist Aristoteles nicht dieser Meinung.*

Jiný hlas: On tak zřejmě nesoudí.

Hejdánek: *Sondern er empfindet offenbar die leibliche Abhängigkeit als Beeinträchtigung.*

Jiný hlas: Naopak pociťuje zřejmě tělesnou závislost jako znevýhodnění. No, to on tak nepochopil. Musí se bránit v tom případě. To nemůžeš za něj.

Není závislý na tom uspokojování tělesných potřeb, on myšlením se z těchto věcí osvobodil, osvobozuje ho to. On může být tak svobodný, že svobodnější nemůže být. A já se domnívám, že tímhle musí ztratit smysl života, když je tak svobodný.

Also der Gedankengang ist folgender nochmals: der Mensch befriedigt seine Leiblichkeit. Und dann

kommt er zu diesem Wissen um des Wissens willen. Das geht immer fort, und dann wird er immer freier und freier, bis – das ist das Endergebnis dieser Tätigkeit – den Lebenssinn verliert, meint er.

Hejdánek: *Das ist natürlich gerade das Rätsel.*

Jiný hlas: *To je právě ta hádanka.*

Hejdánek: *Aristoteles würde wahrscheinlich sagen: er verliert nicht den Sinn des Lebens, sondern er findet ihn. Es gibt keine Frage mehr nach dem Sinn des Lebens, sondern eine Antwort.*

Jiný hlas: *Aristotelés by pravděpodobně řekl: neztratí smysl života, nýbrž nalézá ho. Už to není otázka po smyslu života, nýbrž odpověď na něj. Něco, při čem je možno setrvat, zůstat.*

Hejdánek: *Ich glaube, man kann die Motivierung schon nachvollziehen. Etwa folgendermaßen: Husserl hat den Nachdruck darauf gelegt, dass die Theorie in erster Linie die Epoché verlangt. Das ist bei Husserl selbst ziemlich theoretisch. Bei Platon besonders hat es noch einen sehr realen Sinn. Da ist es ja wirklich der Verzicht auf die Befriedigung der leiblich-menschlichen Bedürfnisse und Ansprüche.*

Jiný hlas: *Je možno uskutečnit motivaci asi takto: Husserl kladl vždycky důraz na to, že teorie vždycky vyžaduje epoché. To je u Husserla dosti teoretické. U Platóna to mělo ještě velmi reálný smysl. Tím, že to znamenalo to, že se člověk vzdává uspokojování tělesných potřeb.*

Hejdánek: *Nun kann man vielleicht zugestehen, der Mensch ist ein Produktionswesen. Produktionswesen, das heißt, dass er entbehren muss. Der alte Satz, nach Marx viel zitiert, nach Marx selbst überall in den ökonomischen Werken anwesend: Für Menschen gibt es, aufs Ganze gesehen, keine Konsumtion ohne Produktion.*

Jiný hlas: *Zatím je možno připustit, člověk je bytost vyrábějící. Musí vyrábět. Stará věta, citovaná velmi často po Marxovi, věta, která je přítomna ve všech ekonomických spisech: pro člověka neexistuje žádná spotřeba bez výroby. Nemůže jen sbírat ty plody.*

Hejdánek: *Das heißt, Existenzbedingung der Menschen ist: um genießen zu können, müssen wir uns des Genusses enthalten. Immer verschieben. Die différance derridienne.*

Jiný hlas: *To znamená, podmínka existence člověka je: abychom mohli požívat, musíme se zřeknout užívání. Musíme to stále odkládat. Ta derridovská différance.*

Hejdánek: *Und dass von daher die Idee entstehen kann, dass das höchste Genussmittel die Genussenthaltung ist. Sich-Verzichten auf Genuss. Das ist nach Freud neurotisch, aber begreiflich. Und in gewissem Maße praktiziert das ja wohl jeder Mensch.*

Jiný hlas: *A odtud může vzniknout myšlenka, že největším požitkem je vzdát se požitku. Zřící se požitku. To je podle Freuda neurotická záležitost, ale pochopitelná. A do jisté míry to praktikuje každý člověk.*

Jiný hlas: *Dass also die uns die Direktheit des Lebensvollzuges ist uns im Unterschied zu den Tieren verwehrt.*

Hejdánek: *Na rozdíl od zvířat je nám taková bezprostřední proveditelnost života upřena.*

Jiný hlas: *Also die Aussetzung des Lebensvollzuges ist das Spezifisch-Menschliche.*

Hejdánek: *To posunutí uskutečnění života, provedení života je typické pro člověka.*

Jiný hlas: *Ja. Das ist der platonische Humanismus Europas.*

Hejdánek: *To je platonský humanismus.*

Jiný hlas: *Ja. Um es also verständlich zu machen.*

Hejdánek: *Aby to bylo srozumitelné.*

Jiný hlas: *Ich glaub's zwar nicht, aber um es zu klären nebo zu verdeutlichen.*

Hejdánek: *Já tomu nevěřím, ale abychom si to ujasnili nebo učinili zřetelnější.*

Jiný hlas: *Já bych jenom k tomuhle měl jednu poznámku, jestli jsem to aspoň trochu dobře pochopil. Pro vědění. Tak je to přesně třeba o tom baroku, že ten proces je nekončící, že tam žádný telos není.*

Jiný hlas: *Wenn es also um das Wissen um des Wissens selbst handelt, dann also analogisch zum Barock, wo man also kein Ende setzen kann.*

Hejdánek: *Takže pokud jde o vědění pro vědění samo, pak analogicky k baroku, kde nemůžeme stanovit žádný konec.*

Jiný hlas: *Da kann der Mensch nicht das Leben, den Lebenssinn verlieren, insofern bei ihm also das Wissen um des Wissens vorhanden ist. Und dieses Wissen macht diesen Menschen frei.*

Hejdánek: Tak ten člověk nemůže ztratit smysl svého života, pokud se u něj jedná o vědění pro vědění. A toto vědění ho dělá svobodným.

A pak ještě k té druhé věci, na kterou jste se ptal, zdali je to v řádu...

--- (1985-06-10 Rudolf Boehm – Aristotelés a Marx (2) [LVH132VA] [v popisku 11. 6. 1985]_Kaz b_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: *Ist es nicht etwa ähnlicherweise auch die Philosophie so aufgefasst werden kann, dass sie eine Kritik für die Kritik selbst treibt?*

Tázal jsem se sám sebe, zda by nebylo možno ospravedlnit ten ideál pravého vědění, toho teoretického vědění, v případě, že bychom tomuto vědění přisoudili ten kritický smysl. Tak jak řekl *Fichte*: Co jiného má činit filosofie, než že má negativní roli, to jest, že je kritická? Existuje propast mezi věděním a životem a účelem může být jenom život.

Věcně, aby ta kritika mohla být produktivní, pak si musí činit právo na to, že je kritikou pro kritiku samu.

Jinými slovy, to bylo nacistické úsloví: kritiku může říkat jenom ten, kdo to umí lépe. To je prostředek potlačování.

Kriticky viděno má asi nejvíc smysl toto samoúčelné. Ale smysl kritiky je uprostřed – uvolňovat, to jest *destruktivní*. Tak jak nám to řekl v roce 1946 *Gadamer*, který se tehdy již konfrontoval s marxistickým myšlením: *Marx* říká, že filosofové dosud svět vykládali, jde o to svět změnit. Kdo ho má změnit? Má ho změnit filosof? Máme filosoficky převážně destruktivní úlohu. Svět změnit, to mohou jenom lidé dohromady.

Ale je možno otvírat, je možno zlomit takovou tradici, která pracuje s takovými samozřejmostmi, a aniž vystavím nějakou pozitivní alternativu, pak to musí být nahlédnutelné – ta smysluplnost té destruktivní kritiky sama o sobě. Z toho teda plyne závěr: takto, milé děti, to nejde dál. Musí to jít jinak. A pak takový první principiální, ale jenom principiální náznak pomoci negace: pokud budeme pojímat svobodu v protikladu ke své tělesnosti, nesloužíme svobodě člověka, to jest nesloužíme svobodě smrtelného. U těchto principů zůstane filosofie stát, jinak by se stala scholastikou. Ten zbytek musí být zkušenostní podklad.

Ještě jako příklad zase od *Fichte*. *Fichte* měl následující stanovisko: on dedukoval *apriori* pět hlavních dějinných epoch. Pak řekl: tvrdím, žijeme ve třetí. Zda to souhlasí, to nemohu jako filosof posoudit. Tady má filosof mlčet a je na ostatních, aby řekli: „Poznáváte se v té epochě, kterou jsem zde popsal?“ Existuje jakýsi způsob filosofické demokracie. Zda to souhlasí, že žijeme ve třetí epoše, to musí posoudit ti, kteří v ní žijí, to nezáleží na mně jako filosofovi.

Jiný hlas: *Es gibt keinen philosophischen Weg, um die Energieprobleme der Menschheit zu lösen.*

Hejdánek: Neexistuje žádné filosofické řešení, které by se týkalo problému energie lidské společnosti, tedy získávání energie lidské společnosti.

Jiný hlas: *Das ist gerade der Irrtum, sozusagen, des wissenschaftlichen Zeitalters.*

Hejdánek: To je právě ten omyl té takzvané vědecké doby.

Jiný hlas: Já jsem z toho výkladu porozuměl, že se nabízí určitá kritika určitých tezí Karla Marxe, které tvoří kritiku určitého způsobu myšlení v souvislosti s lidskou praxí. Tak, jak znám jednotlivé teze, jak hovoří o praxi sám Marx, tak bych citoval z jeho *Tezí o Feuerbachovi*, tu druhou: „Otázka, zda lidskému myšlení přísluší předmětná pravdivost, není otázkou teorie, nýbrž otázkou praktickou. V praxi musí člověk dokázat pravdivost, to jest skutečnost a moc, pozemskost svého myšlení. Spor o skutečnost či neskutečnost myšlení, které se izoluje od praxe, je otázka čistě scholastická.“ A nyní osmá: „Společenský život je v podstatě praktický. Všechna mystéria, která zavádějí teorii k mysticismu, nacházejí své racionální řešení v lidské praxi a v pochopení této praxe.“

Hejdánek: No a co z toho?

Jiný hlas: Z těchto Marxových tezí vyplývá konsekvence, že výtky, které se činily Marxovi, se

neuplatňovaly právě u těchto jeho výslovných tezí.

Hejdánek: Že ty výhrady šly mimo tyto teze.

Jiný hlas: Ano, že spíše z těchto tezí vyplývá, že i některé jeho myšlenkové výkony nehrají nic vzhledem k té praxi, jak bylo řečeno v osmé tezi, kde kritériem je společenský proces. V druhé tezi mluví naopak o tom, že v myšlení nejde pouze o nějaké myšlenky, ale že kritériem pravdivosti je například pozemskost. Pochopil jsem to tak, že vy jste tyto teze uváděl jako doklad toho, že Marxovi jde o vědění, které je ve shodě s praxí. Z těchto tezí spíše vyplývá, že na ně nebyl brán ohled, když byla prováděna kritika.

Hejdánek: To jsem řekl, ano. A to druhé?

Jiný hlas: To druhé bylo, že pro Marxe toto vyrábění pro vyrábění samo, což se dá myšlenkově doložit z *Kapitálu* podle přednášejícího, by v podstatě nic neznamenal pro to, jak se Marx vyjadřuje o pravdivosti. On vysloveně říká: otázka, zda lidské myšlení se dobírá předmětné pravdivosti, není otázkou teorie – to znamená jeho vlastní teorie – nýbrž otázkou praktickou. V praxi musí člověk dokázat pravdivost, to jest skutečnost, moc a pozemskost svého myšlení.

Hejdánek: Už jsem si myslel, že jsem to pochopil. Ale prosím o dotaz: jak míníte ten rozpor mezi tím, co řekl Marx, a že celá teorie Marxova není rozhodující, nýbrž rozhodující je reálný socialismus?

Jiný hlas: Marx v těchto tezích mluví o nějaké praxi. Reálný socialismus, to nevím, ale on mluví o praxi. Tady je problém, že je to všechno příliš vágní. Myslím si, že vaše kritika je příliš zaostřená a že nepojímá to, že Marx je v tomto příliš vágní, takže se to kriticky zaostřit nedá, myslím kritizovat marxismus jako takový.

Hejdánek: Prosím vás, za prvé jsem to pochopil tak, že tyto dvě teze odporovaly tomu, co zde náš host říkal o tom, že Marx chápe všechno jako výrobu. To jsem přeložil. A za druhé, chtěl jste snad říct, že kdyby se tyto dvě teze vztáhly na Marxovu teorii jako takovou, ukázalo by se, že mu uniklo, že tyto dvě teze lze vlastně obrátit proti jeho myšlení samotnému, proti jeho teorii?

Jiný hlas: Ano. Jestli jsem vám dobře rozuměl, tak Marxovi vlastně jde o vyrábění pro vyrábění. To znamená, že praxe tam nehraje takovou roli. Tady mluví o jiné praxi, že jediné ta praxe, to znamená není to jenom otázkou nějaké teorie. To znamená, že jak on si domýšlí kapitalismus, v *Kapitálu* on má určitou myšlenku, co je pro kapitalismus příznačné. Já bych se zastavil u té první. Ta byla jasně přeložena, a sice u té první především. Ta druhá myšlenka mi není zcela jasná. Ale ta první myšlenka byla tato: zda by se tyto dvě teze nedaly použít jako důkaz i proti vašemu pojetí, že totiž u Karla Marxe jde o něco podobného jako u Aristotela, totiž o to vyrábět pro vyrábění samotné jako analogii k aristotelskému konceptu. Přičemž když se čtou tyto dvě teze, tak je třeba rozumět tomu, že Marx myslí na praxi, a ne na nějaký teoretický ideál, který by se uskutečňoval tím vyráběním pro vyrábění.

Hejdánek: Ja. Wenn er an die Praxis denkt...

Jiný hlas: Když Marx myslí na praxi...

Hejdánek: ...dann steht er ja gerade nach meiner These nicht im Gegensatz zur theoretischen Tradition.

Jiný hlas: ...pak podle mé teze nestojí v protikladu k teoretické tradici.

Hejdánek: Mir scheint, dass das eigentliche Paradox des westlichen Denkens, also wirklich Paradox, nicht? *Theoria* gegen *Doxa*, ne?

Jiný hlas: Zdá se mi, že ten vlastní paradox západního myšlení, paradox, totiž že stojí *doxa* proti tomu zření, *doxa* proti té *theoria*.

Hejdánek: Und es ist nicht die Bevorzugung der Theorie allein, sondern die Bevorzugung der Theorie um der Praxis willen.

Jiný hlas: Není to upřednostnění teorie pro teorii samu, nýbrž upřednostnění teorie kvůli praxi.

Hejdánek: Um es von einer anderen Stelle her zu erläutern, worum es mir geht. Descartes sagt in der Erläuterung der ersten der *Regulae*: In das Streben nach Wissen dürfen sich keinerlei andere Zwecke einmischen.

Jiný hlas: O co jde, chci objasnit jaksi z jiné pozice. Descartes, když osvětluje první zásadu *filosofie*: V usilování o vědění se zapovídá nebo nesmějí se žádné jiné účely do toho mísit.

Hejdánek: Nicht nur unehrliche Zwecke, wie zum Beispiel Prestige, Macht und Geld, sondern auch keine edlen, zum Beispiel der Nutzen der Menschheit oder das Glück am Anschauen der Wahrheit.

Jiný hlas: Nejenom nepoctivé, nečestné, jako například prestiž, moc nebo peníze, nýbrž i žádné ušlechtilé, například prospěch lidstva nebo štěstí ze vzhlížení pravdy.

Hejdánek: Und er fährt fort: Dies sind zwar legitime Früchte des Wissens, die man aber nur erlangt, wenn man ihnen nicht nachstrebt.

Jiný hlas: Pak pokračuje: To jsou sice legitimní plody vědění, ale ty získáváme, nabýváme jenom tehdy, když o ně neusilujeme.

Hejdánek: Das scheint mir das Basisschema der westlichen Rationalität zu sein. Der Verzicht nimmt nicht, der Verzicht gibt. Wissen Sie? Heidegger... das in einem Wort.

Jiný hlas: To se mi zdá být základním schématem racionality Západu. Dá se jaksí jedním slovem snad říct, že tím, že se vzdáváme, tak neztrácíme, nýbrž získáváme.

Hejdánek: Im Gegensatz zum östlichen Denken. Der Buddhismus hat ja auch ein theoretisches Ideal.

Jiný hlas: V protikladu k východnímu typu myšlení. Buddhismus má také teoretický ideál.

Hejdánek: Das heißt nicht *theoria*, das heißt *dhyāna*.

Jiný hlas: To se sice nejmenuje *theoria*, ale je to *dhjána*.

Hejdánek: Was nicht Meditation ist... was ganz anderes. Meditation ist auch im westlichen, auch christlich, zielgerichtet. *Dhyāna* ist ein Verbleiben.

Jiný hlas: Což neznamená meditace, to je něco úplně zcela jiného. Meditace je v západním smyslu slova, i křesťanském, zaměřená na cíl, kdežto *dhjána* je setrvávání.

Hejdánek: Eher schon mystisch. Aber es gibt da eine ganz umständliche buddhistische Metaphysik, sehr intellektuell, wo das Motiv der Theorie, wenn Sie wollen, nur der Abbruch des Daseins ist.

Jiný hlas: Je už spíše mystické. Ale existuje velice intelektuální buddhistická metafyzika, kde motivem teorie, chcete-li, je jenom odvrácení se od pobytu.

Hejdánek: Das Auslöschen, das Nichtsein, das *Nirvana*. Das heißt der Zustand des Nichtseins.

Jiný hlas: Zrušení, odvrácení se od jsoucnosti, od toho bytí, *Nirvana*. To znamená stav nebytí.

Hejdánek: Also, und das vielleicht verwandt mit der kritischen Funktion. Da kann man wahrscheinlich nichts gegen einwenden. Sogar Nietzsche spricht davon mit dem größten Respekt.

Jiný hlas: A to možná v příbuznosti s tou negativní kritickou funkcí. Proti tomu se asi nedá pravděpodobně nic namítat. Dokonce i Nietzsche o tom mluví s velkým respektem.

Hejdánek: Die Frage ist, kann man aber so die Praxis beherrschen? Das heißt das Werden?

Jiný hlas: Ale otázka je, zda je možno tímto způsobem ovládnout praxi. To znamená to dění?

Hejdánek: Also ich würde sagen, diese Marx-These, die zweite... Praxis-These... die zweite, ja. Das ist nicht sehr originell.

Jiný hlas: Takže já bych řekl, že tato Marxova teze, ta druhá o praxi, ta není příliš originální.

Hejdánek: Zweitens, welche Praxis meint er? Geschrieben ein Jahr nach den *Pariser Manuskripten*.

Jiný hlas: Zadruhé, jakou praxi míní? Je to napsáno rok po vydání *Pařížských rukopisů*.

Hejdánek: Wahre Praxis ist für Marx freie Aktivität, freie Tätigkeit.

Jiný hlas: Pravá praxe je pro Marxe svobodná aktivita, svobodná činnost.

Hejdánek: Die beginnt nach der Befriedigung aller Bedürfnisse.

Jiný hlas: Ta začíná po uspokojení všech potřeb.

Jiný hlas: *Die gewährleistet die Veränderung des Kapitalismus.*

Hejdánek: A ta zajišťuje proměnu toho kapitalismu. Tak jsme zase tady.

Jiný hlas: *Ja, also die Befriedigung wird durch das Kapitalismus ermöglicht.*

Hejdánek: Ano, a tak promiňte, že ta začíná po uspokojení všech lidských potřeb a to umožňuje kapitalismus.

Jiný hlas: *Ganz grob, welche Praxis... Er meint doch nicht Lohnarbeit.*

Hejdánek: Přec nemíní námezdní práci.

Jiný hlas: *Er meint nicht mal die Arbeit zum Zwecke der Herstellung eines Gegenstands.*

Hejdánek: Nemyslí přece praxi, která má za cíl vyrobení nějakého předmětu.

Jiný hlas: *Marx meint doch nicht, so wie die Verwirklichung des Menschen geschieht in der Praxis...*

Hejdánek: Marx si přece nedomnívá... ještě jednou: Marx si přece nemyslí tak, že by se uskutečňování člověka dalo v nějaké praxi.

Jiný hlas: *Sondern die wahre Praxis ist die Selbstverwirklichung des Wesens des Menschen.*

Hejdánek: Nýbrž pravá praxe je sebeuskutečnění pravé podstaty člověka.

Jiný hlas: *Nicht durch Arbeit oder in irgendeiner Praxis.*

Hejdánek: Ne tedy v práci v továrně nebo v jakékoliv praxi.

Jiný hlas: *Alles Vorstufen, das wird nicht mehr nötig sein. Es ist eher schon eine vollautomatisierte Wirtschaft, die ihm eher vorschwebte.*

Hejdánek: To jsou všechno dřívější stupně, to už nebude zapotřebí. Jemu by se spíše patrně nejvíc líbilo zcela automatizované hospodářství.

Jiný hlas: *Das schreibt er ja gleichzeitig auch in der Deutschen Ideologie. Vormittags jagen, abends Kritik, ne? Das hat ihm sehr gut gefallen, Angeln sein.*

Hejdánek: To on píše v Německé ideologii. Dopoledne budeme lovci, odpoledne rybáři, to se mu hrozně líbilo, a pak kritici.

Jiný hlas: *Wer weiss ob Marx Angeln oder Fischen am liebsten hatte? Aber die Aussicht.*

Hejdánek: Těžko říct, jestli měl Marx nejradši chytání ryb nebo lov, ta možnost.

Jiný hlas: *Ja, er ist ja am Morgen gerne fischen, am Abend schreiben, sogar Salmoniden. Das ist überraschend, ja? Ich habe acht Tage in Prag gelebt, noch keinen Fisch zu Gesicht bekommen.*

Hejdánek: On by chtěl ráno rybařit a večer psát, dokonce salmonidy. To je překvapivé, že? Já jsem tady v Praze už osm dní a ještě jsem neviděl rybu.

Jiný hlas: *Na ja, die echten Salmoniden kann man nicht sehen. Sie sind immer verborgen. Also so zumindest die Zweideutigkeit, ne?*

Hejdánek: No, ty skutečné salmonidy není vidět. Jsou vždycky schovaní. Aspoň je v tom taková dvojnáčnost.

Jiný hlas: Tady prosím ještě počkejte, tak to bylo. Prosím o slovo. Tak tady, po levici, po pravici. Jen velmi rychle. Ve svém výkladu jste nám představil pojem odcizení, o kterém Marx v *Pařížských rukopisech* napsal, že v případě, že práce slouží nějaké potřebě, která leží mimo ni samu, už se jedná o odcizení. *Also in Ihrer Darlegung haben Sie also den Begriff der Entfremdung, Karl Marx hat in Pariser Manuskripten geschrieben, falls die Arbeit so vollzogen wird, dass der Zweck dieser Arbeit außerhalb von ihr liegt, dann ist schon Entfremdung vorhanden.* Nechtěl byste hovořit o tom, že člověk pracuje, dostane peníze, za který si koupí chleba, má na živobytí. *Er möchte nicht um eine Lohnarbeit, deren Zweck ist also Brot für das Leben zu erreichen, unter anderem, ja.*

Hejdánek: Ale historik, který je historik zabývající se dějinami určité země, musí pochopit tu zemi v dějinné výzvě, učí se jazyk.

Jiný hlas: *Wenn ein Historiker ja sein eigenes Land verstehen will, dann muss er auch die Tradition und die Geschichte seines Landes untersuchen.* Učí se cizí jazyk, aby byl blíže té zemi, aby ji mohl lépe pochopit. *Er lernt die Fremdsprache, um dieses Land besser zu verstehen, dann lernt er aber...* A jedná se vlastně o odcizení, neboť se ten cizí jazyk učí proč? *Ja, und da, also die Folge, die Kollege zieht, ist eigentlich die Entfremdung da, weil diese Arbeit, also die in Lernen fremder Sprache besteht, ist eine zweckmässige Arbeit, nach aussen ausgerichtet. Und wie sind wir nun also mit der Entfremdung... kann man also gegenüber dieser Arbeit auch noch von Entfremdung sprechen? A u Diany něco podobného, jo? Das ist etwas ähnliches, ja. Kann Marx da noch von Entfremdung sprechen? Marx, ne, co k tomu řekne host, chci vědět. Jo, tak to jistě, ano, ano. Co k tomu řekne Marx, to už se nedozvíme. Ja, das ist Frage an Sie, ob diese Leistung auch durch den Begriff von Entfremdung gedeutet werden kann.*

Jiný hlas: *Ja, ich glaube Marx würde es durchaus nicht sagen. Je mehr sich die Arbeit von ihrem äußeren*

Zweck entfernt...

Hejdánek: Asi i Marx by neřekl, že čím se víc vzdaluje práce svému vnějšímu účelu...

Jiný hlas: *...desto schöner wird sie und je mehr sie sich der freien Tätigkeit annähert.*

Hejdánek: ...tím je krásnější a blíží se svobodné činnosti.

Jiný hlas: *Wenn der Historiker, der zu seinen Zwecken eine Sprache erlernt, um es in einer Karikatur zu sagen...*

Hejdánek: Jestliže se historik učí pro svůj účel nějakou cizí řeč, abych to v té karikatuře řekl...

Jiný hlas: *...wenn er dabei seine historische Absicht völlig verliert und nur noch with dieser erlernten Sprache schwärmt, dann wird er wahrhaft Mensch für Marx.*

Hejdánek: ...když by se tedy, v té karikatuře řečeno, se tak ponořil do studia té cizí řeči, že by se vlastně vzdálil tomu původnímu účelu, totiž zkoumání dějin té určité země, tak by byl nejsvobodnějším člověkem.

Jiný hlas: *Hier ist in der Bemerkung eine Schwierigkeit für mich.*

Hejdánek: Ve vaší poznámce je taková obtíž pro mě.

Jiný hlas: *Denn ich muss natürlich zugestehen, dass es Umwege der Zweckentfremdung...*

Hejdánek: Musím připustit, že jsou tu jakési okliky při stanovení toho, jak účel odcizuje...*das es gibt, die man nur gutheißen kann.* Ale které je nutno uvítat.

Jiný hlas: *Das Ausschlaggebende wäre für mich...* To rozhodující je pro mě asi to, *dass der Historiker in diesem Fall sein Wozu nicht vergisst.* Že ten historik nezapomene ten původní podnět.

Hejdánek: Zum Beispiel, dass er nicht, wenn es sich für ihn darum handelt, einen Begriff, ein Wort zu verstehen, eben jetzt das System der semitischen Sprachen zu lernen anfängt. Že totiž aby třeba pochopil nějaký pojem, nějaké slovo v té zkoumané látce, že by se začal třeba učit naplno semitské řeči.

Ich gebe zu, dass es auch das gibt, dass man zum Beispiel für eine bestimmte Aufgabe... Připouštím, že k řešení určité úlohy je potřeba konzultovat nějakou knihu. *Man sieht es anfänglich nur aus seiner eigenen Perspektive.* Já chci od toho autora to a to vědět. Zpočátku to třeba vidíme jen z vlastní perspektivy, to, co ten autor ukládá. *Und dann kann es passieren, dass man sich sagt, solange ich immer nur aus meiner Perspektive lese, verstehe ich das Buch nicht.* A je možno říct, že pokud to budu číst jen z vlastní perspektivy, že nepochopím tu knihu. *Dass man dann eben beschließen muss: Gut, meine Aufgabe muss warten, ich muss jetzt erst einmal, ich will also eine bestimmte Auskunft von Max Weber, und ich stelle fest, also nein, den kann ich, daraus kann ich nur eine Auskunft haben, wenn ich Max Weber jetzt ernst nehme und für sich lese* a svoji vlastní práci odloží. Tuto teorii odloží dočasně, tu svou práci, že se soustředím dejme tomu na nějaký problém nebo úsek u Maxe Webera. Musím tedy, abych to pochopil, už ne jen z vlastní perspektivy, nýbrž z perspektivy autora té knihy, musím se do toho ponořit. *So weit kann es gehen.* To se může stát. *Aber wenn das Wozu vergessen wird...* Ale když se zapomene k čemu, *sagt Nietzsche, fängt der Nihilismus an.* Pak začíná, jak říká Nietzsche, nihilismus. *Oder der Parasitentum, Gelehrtenparasitentum.* Pak je to takový ten učenecký parazitismus. To je školometství.

Jiný hlas: Snad ten příklad toho historika nebyl nejlepší. Mohl to být například student filosofie, filosof snažící se přečíst dílo jiného filosofa, aby ho pochopil a naučil se řeč, kterou tehdy používal on. Snad jsem správně porozuměl.

Hejdánek: *Ich lasse es mal natürlich auf ein Beispiel eines Studenten, Philosophiestudenten, veranschaulichen, das Problem, nämlich dass er, um den Philosophen tiefer zu verstehen, dann lernt er auch die Sprache, in der er sich ausdrückt.* Jistě, to se v podstatě neliší.

Jiný hlas: Ono jde o to, jestli není možno, jestliže to odcizení spočívá v tom, že smysl je mimo práci. Práce má smysl sama v sobě, kdežto ten smysl... *Also wenn die Entfremdung darin besteht, dass die Arbeit nicht in sich selber den Zweck hat, sondern außerhalb...* Tak podle mého... *dann Ihrer Meinung nach...* není možno najít jeden příklad práce, která by měla smysl sama v sobě... *kann man nicht einmal ein Beispiel einer Arbeit finden, die also sinnvoll an und für sich und für jedermann.*

Hejdánek: A pro všechny.

Jiný hlas: Vždycky. *Immer*. Ano, hele, ještě se hlásí Honza, no tak to řekni, ale ať to odsejpá.

Jiný hlas: Když mluvíš o tom, co je bezsmyslná činnost, tak práce má vždycky nějaký smysl. Podle mě, když to nemá smysl, tak to není práce. To jak jsme o tom mluvili. *Ihrer Meinung nach die Arbeit hat immer einen Sinn, und wenn sie keinen Sinn hat, dann ist es keine Arbeit. Und wenn sie Sinn hat, dann der Mensch arbeitet um diesen Sinn willen und nicht nur bloß, dass er arbeitet.* Ten smysl je míněn vnější účel. *Äußerer Zweck*. Pracuju, abych vydělal peníze, abych se mohl najíst. Pojďme česky, mluvme už teď i ve chvíli, kdy pracuju, abych vydělal peníze, abych si mohl koupit...

Hejdánek: Ano, já myslím, že je to jasný, že to, co říkáte, je úplně jasný.

Jiný hlas: Podle mě váš smysl v tomto je historický účel. Já mám na mysli vnější účel.

Hejdánek: Ne, on se mě ptal... podívej se. No dobře, protože smysl a účel není totéž v češtině. *Da ist ein Problem von zwei Begriffen, ja, nämlich der Sinn und der Zweck. Aber immer ist der Nachdruck darauf gelegt, dass also eine Arbeit sinnvoll sei. Immer Arbeit als solche an und für sich sinnvoll ist oder ist es keine Arbeit. Und Sie kennen kein Beispiel von einer Tätigkeit, also von einer Arbeit, die also ohne Sinn wäre.*

Ich glaube, es gibt schon sinnlose Arbeit. Já se domnívám, že existuje nesmyslná práce. *Aber ich glaube, wenn ich richtig verstanden habe, bin ich ja völlig einverstanden.* Ale jestli jsem správně rozuměl, jsem úplně souhlasný. *Denn das ist immer so eine Gefahr. Ich habe gesprochen von der Verwendung von Marx' Wort Entfremdung.* Hovořil jsem s použitím Marxova slova odcizení. *Und obwohl ich das Wort zwischen Anführungszeichen gebrauchte...* I když jsem používal toto slovo v uvozovkách, *kann dann durch den Klang des Wortes der Eindruck entstehen, dass ich das doch gutheiße.* Mohl vzniknout dojem skrze zvuk toho slova, že já to vítám, to pojetí. *Ich selbst, wenn ich schon mich dieses Begriffs bedienen soll...* Když už mám já sám používat tohoto pojmu, *würde sagen: Entfremdet ist die freie Tätigkeit Marx'.* Řekl bych, odcizená je svobodná činnost Marxova. *Die freie Tätigkeit, die Marx als Überwindung der Entfremdung preist, das ist für mich die Entfremdung.* Tu svobodnou činnost, kterou chválí Marx jako tu svobodnou činnost, tedy ta je odcizením. *Warum? A proč? Und würde sagen: Arbeit gehört zu den Dingen...* A řekl bych, práce patří k věcem, *die nur etwas taugen, wenn sie für etwas anderes da sind, als nur für sich selbst.* Které jenom tehdy něco stojí, jestliže jsou tu pro něco jiného než samy pro sebe. *Die nur gut sind, wenn sie für etwas anderes da sind, um nicht das Wort Sinn dreifach zu verwenden.* Které jsou jenom tehdy dobré, jestliže jsou tu pro něco jiného, abych slovo smysl nepoužíval trojím způsobem. *Arbeit ist gut oder sinnvoll, wenn sie noch einen Zweck außer sich hat.* Práce je dobrá a smysluplná, jestliže má účel, který leží mimo ni.

Jiný hlas: *Ja. Leider ja. Dann gibt es dann, ich glaube, man kann den Begriff der sinnlosen Arbeit nicht vermeiden.*

Hejdánek: A pak ovšem není možné se vyhnout tomu pojmu nesmyslné práce.

Jiný hlas: *Denn der Zweck selbst muss ja sinnvoll sein. Marx unterscheidet die echte Praxis von der schmutzig-jüdischen Sache in der ersten These über Feuerbach, ja? Im Deutschen ist es sehr weich übersetzt worden als schmutzige Praxis, ja? Das ist ja natürlich, der ganze Zusammenhang ist natürlich der, das sind also Thesen über Feuerbach und also Notizen zur Vorbereitung des nie geschriebenen Feuerbach-Teils der Deutschen Ideologie.*

Hejdánek: To jsou tedy poznámky k Feuerbachovi a jako příprava k té části *Německé ideologie*, kterou Marx nenapsal, která se týkala právě Feuerbacha.

Jiný hlas: *Die natürlich nicht für einen Leser bestimmt sind, sondern für Marx, wie er sich das dabei dachte.*

Hejdánek: Tedy tyto poznámky nejsou určeny pro čtenáře, ale pro Marxe, jak si to tehdy myslel.

Jiný hlas: *Und er wollte da, was er wollte, war natürlich Feuerbach unterbringen bei den Ideologen.*

Hejdánek: Co zamýšlel, bylo zařadit Feuerbacha mezi ideology.

Jiný hlas: *Die meinten... unter Ideologen verstand er Leute...*

Hejdánek: Mezi ideology počítal lidi...

--- (1985-06-10 Rudolf Boehm – Aristotelés a Marx (3) [LVH133VA]_Kaz a_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Všichni se domnívali, že je potřeba správných názorů, náhledů a pak samo půjde všechno sebou.

Jiný hlas: *Eigentlich ist natürlich Hegel gemeint.*

Jiný hlas: A vlastně je myšlen Hegel.

Jiný hlas: *Der also der Entfremdung ja aufheben wollte.*

Jiný hlas: Který sice chtěl zrušit odcizení.

Jiný hlas: *Durch die Einsicht in ihre Notwendigkeit, dann ist erledigt, ne. Dann ist alles in Ordnung.*

Jiný hlas: Pomocí vzhledu do jeho nutnosti, do toho zmizení. Pak je vše v pořádku.

Jiný hlas: *So wie heute noch viele meinen, also merkwürdigerweise bei uns viele Linke.*

Jiný hlas: Což podivným způsobem u nás soudí celá řada lidí z levice.

Jiný hlas: *Die die reden immer nur von Bewusstmachen.*

Jiný hlas: Ti stále mluví jen o uvědomění.

Jiný hlas: *Man muss nur alles bewusst machen und dann auf einmal entscheidet die ganze Welt sich umzuziehen, umzubilden.*

Jiný hlas: Stačí jenom to všechno, jakmile si všechno uvědomíme, ty právě, získáme pravý náhled. Zatímco Marxovi šlo o změnu.

Jiný hlas: *Und das ist der unsinnige Anspruch der Philosophie, das hat ja Marx auch deutlich gesagt.*

Jiný hlas: To je ten nesmyslný nárok, který filosofie nebo ideologie by kladla. To Marx sice jasně řekl.

Jiný hlas: *Ich zitierte vorhin mein Lehrer Gadamer, Feuerbach, Marx hat ja um dieselbe Zeit auch etwas früher doch gesagt: „Die Verwirklichung der Philosophie ist ihre Aufhebung“.*

Jiný hlas: Citoval jsem před chvílí svého učitele Gadamera, Feuerbacha. Marx podotýkám o něco dříve řekl přece, že uskutečnění filosofie je její zrušení.

Jiný hlas: *Ihre Aufhebung ist ihre Verwirklichung. Und ihre Aufhebung ist ihre Verwirklichung.*

Jiný hlas: A její zrušení je její uskutečnění.

Jiný hlas: *Doch sicher gemeint, dass die Philosophie eine kritische Funktion hat, die ist erfüllt, wenn dem Anlass zur Kritik abgeholfen ist.*

Jiný hlas: Tím je jistě míněno, že filosofie má kritickou funkci a filosofie končí tam, kde končí jakýkoliv důvod ke kritice.

Jiný hlas: *Dann wird die Philosophie gottseidank überflüssig.*

Jiný hlas: A pak bude filosofie bohudíky zbytečná.

Jiný hlas: *Das ist doch noch etwas anderes, nicht? Das ist also das ist doch fichtisch-feuerbachsche Tradition, also da ist doch schon, dass das also diese Thesen noch in eine andere Richtung gehen, als später Marx das wollte.*

Jiný hlas: To je však něco jiného. To je fichtovsko-feuerbachovská tradice. Tyto teze míří někam jinam, to s tím souhlasím.

Hejdánek: Tak prosím, Honza.

Jiný hlas: No, tak já bych jenom v té nejranější fázi té ideologické analýzy, co se týče té analogie mezi Marxem a Aristotelem. Odkud to pochází, ta příbuznost nebo ta analogie? Pocházejí z falešné tradice nebo z nějaké pozdější recepce?

Woher kommt das, die Verwandtschaft? Die Analogie?

A odkud pochází ta příbuznost, ta analogie?

Hejdánek: *Ich denke schon, dass Marx hat sein Begriff von Entfremdung von Rousseau genommen. Und das spricht von Materie und Motive von Wissenschaft und so weiter materiell.*

Já myslím, že Marx vzal svůj pojem odcizení od Rousseaua.

Andererseits habe ich auch schon, dass er hat seine Marx hat seine Geschichtsphilosophie gewissermassen von Weitling und das war ein christlicher Schneider, Schleiermacher, kommunistische Christe.

A filosofii dějin má Marx v určitém smyslu od Weitlinga, což byl křesťanský krejčí, komunista.

Also wenn da von dieser Tradition kommt die Verwandtschaft, das wäre sehr interessant. Aber das also

ich hätte nur Neigung zu sagen, dass Marx ist doch in mein Augen ein bisschen...

Takže jestli z této tradice pochází ta příbuznost, bylo by to velmi zajímavé. Ale já bych měl spíš sklon říci, že Marx je v mých očích trochu... Promiňte, musí to být nejprve přeloženo.

Jiný hlas: Zeptal jsem se po původu té příbuznosti mezi Marxem a Aristotelem. Řekl, že tedy musejí být buďto z jedné tradice, přijímají oba z té společné falešné tradice, nebo mají nějakou chybu společnou, zjevnou společnou tradici.

No a říkal jsem k tomu, že teda Marx má ten pojem odcizení od Rousseaua a filosofii dějin údajně od křesťanského synka Weitlinga, tak to mi zatím nedává příbuznost s tím Aristotelem.

Hejdánek: *Ich habe nur den allgemeinen Eindruck, dass Marx jedenfalls über seine Bildung aus der Berliner Hegelschule in einer gefestigten und vor allen Dingen durch Hegel erneuerten alten westlichen Tradition steht.*

Takže jenom v takovém obecném dojmu, Marx každopádně přes svoje vzdělání v berlínské Hegelově škole stojí v jedné upevněné a především Hegelem obnovené staré západní tradici.

Ich glaube schon, was immer gesagt wird von offizieller Seite, Marx und Engels, die Erben des Besten, Erhabensten und Schönsten, also der westlichen Kultur, das stimmt schon.

Souhlasí, že jsou jak Marx, tak Engels dědici toho nejlepšího, nejkrásnějšího z té západní kultury.

Stimmt schon. Nur ich finde es also bei aller bewundernswert es ist alles, ich finde es nicht gut.

I když je to všechno hodné obdivu, tak se nedomnívám, že je to dobré.

Aristoteles würde ich glaube ich auch nicht mehr so gut finden, wenn man sich die Folgen ansieht.

A Aristotela bych taky neviděl tak pozitivně, když uvážíme důsledky.

Etwas beschäftigt habe ich mich mit der Frage eben des Ursprungs dieser ganzen Tradition, sice v řecké filosofii.

Zabýval jsem se trochu otázkou původu této tradice, totiž v řecké filosofii.

Und Heidegger hat ja gesagt, also sozusagen im ganzen Gegensatz zu ihrer Verteidigung sozusagen der Reinheit des theoretischen Ideals bei Aristoteles, mit Platon und Aristoteles beginnt das technische Denken.

Heidegger řekl, zcela v protikladu k té čistotě teoretického ideálu u Aristotela, že právě u Platóna a Aristotela začíná to technické myšlení.

Und ich glaube schon, dass das seinen Sinn hat. Ja. Trotz dem Vorrang der Theorie.

A myslím si, že to má smysl. Navzdory tomu upřednostnění teorie.

Also ich könnte mir denken, dass man die griechische Philosophie interpretieren könnte als das erste Bewusstwerden in der Geschichte der Menschheit dieses Umstands, dass wir nicht konsumieren können, ohne zu produzieren.

Tedy možno interpretovat řeckou filosofii tak, že to bylo první uvědomění v dějinách lidstva té okolnosti, že nemůžeme konzumovat, aniž bychom produkovali.

Jiný hlas: *Und nun oberflächlich kann man da sehr viele Belege anführen.*

Hejdánek: Je možno uvést naprosto povrchně celou řadu dokladů. *Epistémé* a *techné* jsou takřka synonyma.

Jiný hlas: *Logike, physike, poetike und so weiter, all diese Worte zu ergänzen ist immer so gut Techné wie Epistémé.*

Hejdánek: Je možno doplnit právě velice dobře těmi dvěma, buďto *epistémé* nebo *techné*.

Jiný hlas: *Das eine hat Heidegger ausgeführt, das ganze Schema hyle, morphe, dynamis, energeia.*

Hejdánek: To vyložil Heidegger: to schéma hylé-morfé, dynamis, energeia.

Jiný hlas: *Das sind die vier Ursachenlehre: causa formalis, causa materialis, causa finalis, causa efficiens.*

Hejdánek: To jsou učení o čtyřech příčinách: *causa formalis, causa materialis, causa finalis, causa efficiens.*

Jiný hlas: *Das alles sind doch alles Begriffe, die der Fabrikation entlehnt sind.*

Hejdánek: To jsou všechno pojmy, které jsou vypůjčeny z fabrikace, z výroby, produkce.

Jiný hlas: *Und das Theoretische kann man damit gut verbinden. Für mich ist da Feuerbach, Wesen der Religion, sehr aufschlussreich gewesen.*

Hejdánek: A s tím se dá velice dobře spojit to teoretické. Pro mě byl v tomhle ohledu velmi podnětný Feuerbachův spis *Podstata náboženství*.

Jiný hlas: *Ja, man sagt das doch, die griechische Philosophie war eine Aufklärung gegenüber dem Glauben der Leute, dass Naturmächte eigentlich Persönlichkeiten waren.*

Hejdánek: Vždyť se říká, že řecká filosofie byla osvícením ve srovnání s vírou lidí, že za přírodními silami stojí vlastně osobnosti.

Jiný hlas: *Die Götter der Erde, der Himmels, der Sonnengott, der Gewittergott, der Meeresgott und so weiter, denen dann noch einige verwandte assoziiert werden, die Göttin der Liebe, der Gott der Zweckmäßigkeit, die Göttin der Weisheit, dergleichen.*

Hejdánek: Bohové země, nebes, bůh slunce, bůh bouře, bůh moře a tak dále, s nimiž jsou pak asociováni i další, jako bohyně lásky, bůh účelnosti, bohyně moudrosti a podobně.

Jiný hlas: *So dass die Naturabhängigkeit als nicht größer erschien als die der Abhängigkeit der Menschen untereinander eigentlich im Wesen. Und die Abhängigkeit der Menschen untereinander, selbst eines Sklaven von seinem Herrn, ist nie so schlimm wie die der Abhängigkeit von der Natur.*

Hejdánek: Takže v podstatě neexistoval rozdíl mezi závislostí člověka na přírodě a závislostí lidí na sobě navzájem. A vzájemná závislost lidí, dokonce i otroka na jeho pánu, není nikdy tak hrozná jako závislost na přírodních silách.

Jiný hlas: *Es gibt immer noch in allen vermenschlichten Abhängigkeiten immer noch Gegenseitigkeit. Der schlimmste Tyrann braucht doch Unterdrückte. Er kann sie nicht so einfach alle weg morden. Und selbst wer sie foltert, ist doch von ihnen irgendwie abhängig.*

Hejdánek: V každé polidštěné závislosti existuje ještě vzájemnost. I ten nejhorší tyran potřebuje utlačované. Nemůže je prostě všechny vyvraždit. A i ten, kdo je mučí, je na nich nějakým způsobem závislý.

Jiný hlas: *Und so wurden die Naturverhältnisse vorgestellt, mehr oder weniger Feuerbach, was ich sage, Wesen der Religion. Feuerbach drückt es so aus: Die unerbittliche Natur wird erbittlich vorgestellt in den Religionen, auf die die Philosophie reagiert.*

Hejdánek: A ty přírodní síly jsou v té knize Feuerbachově *Podstata náboženství* představeny tak – Feuerbach to vyjadřuje tak, že v náboženstvích, na která filosofie reaguje, je ta neúprosná příroda přece jen učiněna úprosnější.

Jiný hlas: *Die griechische Philosophie fängt an mit der Erfindung des Naturbegriffs und mit der Einsicht, es gibt nun mal Dinge, Wesen, die sind was sie sind, ganz unabhängig davon, was wir uns wünschen, vorstellen, mögen und naja.*

Hejdánek: Řecká filosofie začíná vynálezem pojmu přírody a s vhladem, že existují věci, jsoucna, která jsou taková, jaká jsou, zcela nezávisle na tom, co si přejeme nebo co si představujeme.

Jiný hlas: *Das war die Ernüchterung der griechischen Philosophie. Sagen Kinder, guckt euch, setzt all eure Wünsche und Bedürfnisse und Verlangen und so weiter mal zur Seite und guckt euch die Dinge an, wie sie ganz unabhängig davon sind.*

Hejdánek: To bylo to vystřízlivění řecké filosofie. Tedy říci: Přátelé, odložte všechna svá přání, potřeby a touhy stranou a podívejte se na věci, jaké jsou nezávisle na tom.

Jiný hlas: *Und nur wenn ihr euch das anseht, könnt ihr was Vernünftiges machen. Da müsst ihr anknüpfen. Und das bleibt ja sozusagen die Stärke des Arguments der Naturwissenschaft bis heute.*

Hejdánek: A jen když se na ně takto podíváte, můžete udělat něco rozumného. Na to musíte navázat. A to zůstává silou argumentu přírodních věd až do dneška.

Jiný hlas: *Wie alle naturwissenschaftlichen Experten und so weiter, die allen Philosophen und Politikern und Gewerkschaftlern und so weiter sagen können: Es gibt nun mal Naturgesetze. Das ist ihre Stärke.*

Hejdánek: Všichni vědecktí experti mohou všem filosofům, politikům i odborářům říkat: Existují zkrátka

přírodní zákony. V tom je jejich síla.

Jiný hlas: *Mir kommt vor, dass Feuerbach übrigens im Wesen der Religion seine besten Aussagen macht, dort, wo er diese Begriffe gebraucht, die eigentlich der Philosophie entlehnt sind, nicht der Religion. Und das war dann eben eine Art Schock für die Menschheit, sich das bewusst zu werden.*

Hejdánek: Mně se zdá, že ty nejlepší výpovědi u Feuerbacha v *Podstatě náboženství* jsou tam, kde používá pojmů vypůjčených z *filosofie*, nikoliv z náboženství. A pro lidstvo to byl svého druhu šok, když si to uvědomilo.

Jiný hlas: *Und dann gab es noch das sokratisch-platonische Genie...*

Hejdánek: A pak tu byl ještě ten sokratovsko-platónský génius...

Jiný hlas: *die sagten, das ist ja auch gar nicht so schlimm. Denn das ist ja das Beste am Menschen, dass wir ja zu einer Techné auf Grundlage einer reinen Theorie fähig sind. Wir können es ja wahrnehmen, das Mensch-Mitmensch-Verhältnis, nicht?*

Hejdánek: který řekl, že to vlastně není tak hrozné, neboť v tom spočívá to nejlepší v člověku, že jsme totiž schopni určité *techné* na základě toho čistého vědění. Můžeme to vnímat jako lidský vztah.

Jiný hlas: *Und das bleibt die Faszination, der berühmte Marx'sche Ausspruch, dass die Menschheit sich nur Probleme stellt, die sie auch lösen kann, ne?*

Hejdánek: A v tom přetrvává ta fascinace, ten slavný Marxův výrok, že lidstvo si klade jen takové problémy, které může vyřešit.

Jiný hlas: *...vielleicht dürfen wir die Hoffnung aussprechen, dass wir Sie nicht das letzte Mal gehört haben und wir hoffen sehr, dass wir Sie wiedersehen und hören können. Jedenfalls möchte ich für uns alle unseren herzlichsten Dank aussprechen für Ihre Anwesenheit hier, für Ihren Vortrag und wir wünschen Ihnen alles Beste für Ihre weitere Tätigkeit.*

Hejdánek: Já vám srdečně děkuji za tu příležitost se k tomu moci vrátit a zamyslet se nad tím, jaké by byly smysluplné způsoby ten problém uchopit. Že jsme nechali stranou ty marné akademické manýry a zkusili jsme říct něco riskantního. V té filosofii nejen mé, ale... člověk ví, že mu může být neustále odporováno a že se pouhým mluvením tak málo změní. Že se tedy musíme odvážit i v tom rozhovoru filosofickém klást ty otázky, i když tápeme.